

ԻՆՉ ԴԻՏԻ ՈՒՏԵՆՔ ԵՒ ... ԻՆՉՈՒՄ

... ԲԱՅՑ ՉԱԾԱԽՈՐ

ԱՅՍ ՀԱՄԱՐՈՒՄ

- 2 **Պատգամաւորական ժողովի առաջին նիստերը նոր տարում**
- 3 **Ստացած գրքեր**
- 4 **«Մի ամուսնալուծութիւն» իրանական ֆիլմը շահել է «Գոլդըն Գլոբ» մրցանակը Ռ.Ս.**
- 6 **Ինչու չենք օգտագործում մուսուլման ներուժը Վահրամ Աղաջանեան**
- 14 **«Փարիզեան սուրճ»-ը գոհ է գնում քաղաքապետարանի կամքին Գայիանէ Աբրահամեան**
- 14 **Հարցազրոյց «Փարիզեան սուրճ»-ի սեփականատիրոջ հետ Տորք Դալալեան**
- 17 **Ինչպէս է հոսում կապիտալը Լուսինէ Բարսեղեան**
- 18 **Ժայռապատկերներ Գրիգոր Կարախանեան**
- 20 **Լորեթա Լաքսի չափահաս մանուկները**
- 22 **Խոհանոց**
- 23 **Տնտեսուհու անկիւն**
- 24 **Մարզանք Արման Տէր Ստեփանեան**

Մշակութային եւ Հասարակական

Երկշաբաթաբեր

Ե արի, քի115, Յունար 25, 2012,
1200 քուման
Հայաստանում 320 դրամ

- 8 **Ի՞նչ պիտի ուտենք ... ինչո՞ւ**
Դոկտ. Մեհմէթ Օզ
Վերջ հեքիաթների
Վերջ մոդաներին
- 10 **Մտեցումների պատմութիւն**

Պ ա ր ս կ ե ր է ն ք ա ժ ի ն

2 Այս համարի հայերէն էջերում 4 Իրանի փոքրամասնութիւնների արտագաղթը եւ մշակութային զանազանութեան ոչնչացման վտանգը	6 Ռոբերթ Սաֆարեան Գիրք` Հրեաները եւ հայերը Իրանի ազգային խորհրդարանի (երկրորդ մինչեւ հինգերորդ շրջանների) փաստաթղթերում Անահիտ Խազիր	8 Հայ ժամանակակից նկարիչներ` Մարտիրոս Սարեան 11 «Փայտ» արմատը հայերէնում եւ իրանական լեզուներում Էդիկ Մեհրաբեան

Յոյս

Հասարակական-մշակութային երկշաբաթաբեր

Արտոնատէր՝
Լեւոն Ահարոնեան

Խմբագիր՝
Ռոբերթ Սաֆարեան

Խմբագրական կազմ՝

Քարմէն Ազարեան,
Լիա Խաչիկեան,
Գարուն Սարգսեան,
Արմինէ Մելիք-Իսրայելեան

Գեղարւեստական ձեւաւորում՝
Լիա Խաչիկեան

Հայերէն բաժնի սրբագրիչ՝
Քարմէն Ազարեան

Կայք
Քաջիկ Սաֆարեան

Մարզական
Արման Տէր Ստեփանեան

Բաժանորդագրութիւն
Քարին Եաղուբի

Հասցէ՝

Թեհրան, Էնդելար պողոտայ,
Վալի Ասր քառուղի
համար 1048
66495180 66492693

Հեռախօս-հեռապատճեն՝
66495208

hooyes@inbox.com
www.hooyes.com

Յունևարի 17-18-ին կայացան ԹՀԹ պատգամաւորական ժողովի երկու նիստ, ուր քննարկեցին համայնքի մի շարք կարեւոր հարցեր: Ստորև «Համայնք» կայքից մէջբերում ենք »Թունեան« դպրոցի շինարարութեան վերաբերող հաւանական նիւթական չարաշահութեան մասին ժողովում անցած-դարձածի զեկուցումը:

ՊԺ-Ի ԴԻՒԱՆԸ ԼՐԶՕՐԷՆ ՇԵՏԱՍՈՒՏ Է «ԹՈՒՆԵԱՆ» ԴԴՐՈՅԻ ՆԻԻԹԱԿԱՆ ՉԱՐԱՇԱՀՈՒՄՆԵՐԻ շԱՐՅԻ ԼՈՒԾՄԱՆԸ

Պատգամաւորական ժողովի 14-րդ գումարման Յունևարի 18-ի 31-րդ նիստի ժամանակ Դիւանը ներկայացրեց «Թունեան» դպրոցի նիւթական չարաշահումների վերաբերեալ իր ստանձնած պարտականութիւնների կատարման մասին զեկույցը: Այս զեկույցի կարեւոր մասերը ներկայացնում ենք մեր ընթերցողների ուշադրութեանը:

Սեպտեմբերի 29-ին դիւանը մի ցամակ էր յղել շինարարութեան նախկին նախագահ պրն. Ժիրայր Նազարեանին՝ հրաւիրելով նրան ներկայացնելու իր հիմնաւորումները՝ Պատգամաւորական ժողովում հաշիւեքննիչ մարմնին ներկայացրած «Թունեան» դպրոցի քանդման աշխատանքների ընթացքում ծագած հարցերի վերաբերեալ: Այդ հանդիպումը պրն. Ժիրայր Նազարեանի հետ պէտք է տեղի ունենար Յոկտեմբերի 4-ին, Ազգային Առաջնորդարանում: Հանդիպմանը պէտք է ներկայ լինէին Թեմական Խորհրդի, Պատգամաւորական ժողովի եւ հաշիւեքննիչ մարմնի ներկայացուցիչները: Սակայն պրն. Ժիրայր Նազարեանը տեղեկացրել էր, որ ճամբորդութեան մեկնելու պատճառով չի կարող ներկայ գտնել ժողովին եւ ակելի ուշ գրաւոր ծեւով կը ներկայացնի իր բացատրութիւնը: Դիւանն, այնուամենայնիւ, խնդրեց, որ նա իր բացատրութիւնը ներկայացնի Առաջնորդարանի գրասենեակ, իսկ ճամբորդութիւնից վերադառնալուց յետոյ մասնակցի դեմառդէմ հանդիպմանը, որը կազմակերպելու է Դիւանը:

Պրն. Ժիրայր Նազարեանը հա-

մառօտ ներկայացրել էր երկէջանոց զեկույց, սակայն հաշիւեքննիչ մարմինը եւ ժողովը եզրակացրեց, որ այդ զեկույցում որեւէ լուրջ հիմնաւորում չի տրուում եւ, ընդհանրապէս, չեն շօշափուում այն հարցերը, որոնք ներկայացւել են հաշիւեքննիչ մարմնի զեկույցի մէջ:

Այնուհետեւ Յոկտեմբերի 6-ին, ՊԺ-ի Դիւանը երկրորդ ցամակն է գրում պրն Նազարեանին, որտեղ նշում էր. «Ցաւօք Ձեր ներկայացրած բացատրութիւնները բաւարարութիւն չպատճառեցին եւ հանդիպումը ակարտեց հետեւեալ եզրակացութեամբ՝ Հաշիւեքննիչ մարմնի զեկուցման մէջ նշած մօտ 403 միլիոն ռիալ անընդունելի ծախսած գումարների համար պէտք է ներկայացւեն համոզիչ փաստաթղթեր, հակառակ դէպքում այդ գումարը պէտք է վերադարձի Ազգային Առաջնորդարանի սնդուկ: Նկատի ունենալով, որ Շինարարական մարմինը Դուք էք ղեկավարել, վերջին անգամ հնարաւորութիւն է տրուում Ձեզ ամենաուշը մինչեւ Յոկտեմբերի 21-ը անձամբ ներկայանալ Ազգային Առաջնորդարան՝ Ձեր հիմնաւորումները ներկայացնելու համար»:

Դիւանը նշել էր նաեւ, որ հակառակ դէպքում այս հարցը յանձնելու է Թեմական Խորհրդին՝ երկրի արդարադատութեան խողովակներով հարցը հետաքննելու համար:

Յոկտեմբերի 18-ին պրն. Ժիրայր Նազարեանը ակելի ծաւալում մի գրութիւն է յղում Դիւանին, որով փորձում էր հաշիւեքննիչ մարմնի զեկույցի հարցերին կէ-

տառկէտ անդրադառնալ: Այդ գրութիւնը ուսումնասիրել է խորհրդակցական հանդիպման ժամանակ հաշիւեքննիչ մարմնի հետ եւ տրել է եզրակացութիւն այն մասին, որ պրն. Ժիրայր Նազարեանի բացատրութիւնները համոզիչ չեն:

Այս ամենից յետոյ, եթէ հարցը չլուծի դրականօրէն, ապա այն դատարանի միջոցով լուծում կը ստանայ: Խորհրդակցական հանդիպման ժամանակ որոշեց նախքան դատարան դիմելը միջնորդների միջոցով փորձել եւս մէկ անգամ ուղիներ փնտրել հարցի արդար լուծման համար:

Միջնորդութեան առաջին փորձը ձախողեց, որովհետեւ պրն. Նազարեանը պնդում էր, որ իր վերջին խօսքն ասել է եւ ակելացնելու որեւէ բան չունի այլեւս:

Արդէն դիւանը պարտադրւած էր ուրիշ քայլի դիմելու: Սա աննախադէպ քայլ էր մեր կառոյցի մէջ եւ Դիւանը դժւար կացութեան մէջ էր յայտնել: Խորհրդակցութեան առումով ազգային տարբեր դեմքերի հետ հանդիպումներ եղան, որոնց արդիւնքում Դիւանը որդեգրեց հետեւեալ ուղին՝ Իրանում պետական դատարանից բացի գոյութիւն ունի «Շորայէ Հալ Էխթելաֆ» (Տարածայնութիւնների լուծման խորհուրդ): Այստեղ նախքան դատական ատեանին դիմելը մարդիկ դիմում են այդ խորհրդին եւ ներկայացնում իրենց բոլոր տւեալներն ու փաստաթղթերը: Նրանք մասնագիտօրէն ուսումնասիրում են հարցը եւ դիմողին տեղեկացնում, թէ դատարանում յաջողութեան ինչ հաւանականու-

ՄՏԱՅԱՅ ԳՐՔԵՐ

ՆՈՐ ՕՐ Է Կամքի ուժը սահման չունի IT'S A NEW DAY Will Power Has No Boundaries

Վերջերս լոյս է տեսել Մարինե Ասատրեանի գրչին պատկանող «Նոր օր է/ Կամքի ուժը սահման չունի» գիրքը՝ կցած անգլերեն օրինակով՝ Արմինե Մինասեանի քարգմանութեամբ: Ինքնակեն-

թիւն կայ: Այս ծելով քիչ գունարներ ծախսելով հնարաւոր է հարցը լուծել: Այդ խորհրդի մասնագէտն այցելելով եւ ուսումնասիրելով շէնքը, կասի թէ պետական հաշւարկներով այդ շէնքի քանդման աշխատանքը ինչքան գումար կը պահանջէր: Դիւանը դիմել է այս քայլին եւ յուսով է, որ նրանց եզրակացութիւնը ճիշտ կը լինի: Հաշւապահական փաստաթղթերը նաեւ ներկայացուելու են մասնագէտների, որպէսզի նրանց եզրակացութիւնը եւս ունենայ:

Դիւանը երկխօսութեան հնարաւորութիւնը դեռ օգտագործում է, եւ նոր ձեռքբերում ունեցաւ: Այս երկխօսութեան մոդելը կոչւում է «Իրաւարարութիւն կամ դատողութիւն»: Դա պետական կառոյց

սագրական այս պատմածքներում հեղինակը, որը Սպիտակի 1988 թականի աւերիչ երկրաշարժի հետեւանքով գամել է անլասայլակին, պատկերում է աղետալի այդ օրերը, եւ այնուհետեւ խեղանդամ դարձած մարդու դժւարին կեանքը, բայց եւ միաժամանակ մաքառումն ու պայքարը, ապրելու եւ յաղթանակ տանելու մեծ ձգտումն ու լաւատեսութիւնը:

1928-2011-ԱՄԵԱԿ 1991-ՓԵՐԻՈՅ ԿՐԹԱՍԻՐԱՅ ՄԻՈՒԹԵԱԿ

2011 թականին Թեհրանում լոյս տեսաւ Փերիոյ Կրթասիրաց Միութեան Ն.Ջուղայի մասնաճիւղի 83-ամեակին, իսկ Թեհրանի մասնաճիւղի 20-ամեակին նւիրած՝ Գասպար Ամիրխանեանի գրչին պատկանող գիրքը՝ պրն.Արտուշ Պօղոսեանի մեկենասութեամբ:

Գրքի առաջին էջերում գետեղած են սոյն միութեան գործունէութիւնը գնահատող ուղերձներ, որից յետոյ մանրամասնօրէն անդրադարձել է երկու մասնաճիւղերի

չէ, սակայն պայմանագիր է գրելու կողմերի միջեւ, որը դատական որոշման արժէք ունի: Երկու կողմերն են՝ պրն ժիրայր Նազարեանը եւ Թեմական Խորհուրդը՝ որպէս ԹՀԹ-ի պաշտօնական գործադիր մարմին: Երկու կողմերի համաձայնութեամբ ընտրելու է մի «Իրաւարար»:

Երկխօսութեան մէկ այլ ձեւ է այն, որ իւրաքանչիւր կողմ կարող է իր իրաւարարը ունենալ, եւ այդ երկու իրաւարարները խորիրոպակցաբար ընտրելու են մէկ ուրիշ իրաւարարի, որը կոչուելու է գլխաւոր իրաւարար եւ նրա խօսքը վերջնական է լինելու երկու կողմերի համար:

Այս եղանակին համաձայնել է պրն Նազարեանը: Այս եղանակով

հիմնադրման պատմական հանգամանքներին ու նշանաւոր անձանց, նրանց ծաւալած ազգային-հասարակական եւ բարեգործական աշխատանքներին ինչպէս եւ զանազան ձեռնարկներին: Գիրքը յատկապէս կարեւորում է այն առումով, որ արձանագրում է իրանահայ համայնքի պատմութեան մի հատուածը՝ Փերիոյ կրթասիրաց միութեան շրջանակում:

հնարաւոր կը լինի առանց պետական դատարանի լուծել հարցը: Իսկ մինչ այդ կը տրւեն մասնագէտների եզրակացութիւնները հարցի կապակցութեամբ:

Սա անմախաղէպ երեւոյթ է Ազգային կառոյցում: Պատգամաւորները Դիւանի զեկոյցը լսելուց յետոյ մի շարք հարցեր ուղղեցին Դիւանին: Նրանք բարձր գնահատեցին դիւանի կատարած աշխատանքներն այս կապակցութեամբ եւ յոյս յայտնեցին, որ բարեյաջող ընթացք կունենան դրանք:

Դիւանը աշխատանքի վերջնական արդիւնքը կը ներկայացնի Պատգամաւորական ժողովին:

Աղբիւր՝ www.hamaynk.com

ԻՐԱՆԱԿԱՆ ՖԻԼՄԸ ՇԱՀԵԼ Է ԳՈՒԴԸՆ ԳԼՈՒ ՄՐՅԱՆԱԿԸ

«ՆԱԳԵՐԻ ԲԱԺԱՆՈՒՄԸ ՄԻՄԻՆԻՉ» ՖԻԼՄԻ ՄԻԶԱՉԳԱՅԻՆ ՅԱԶՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԱՐՉԱԳԱՆՔԸ ԻՐԱՆՈՒՄ

Անցեալ շաբաթ Ասղար Ֆարհադիի «Մի ամուսնալուծութիւն» իրանական ֆիլմը շահեց Գոլդըն Գլոբ (Ոսկէ երկրագունդ) մրցանակը՝ որպէս տարւայ լաւագոյն օտարալեզու ֆիլմ եւ մեծ ոգեւորութիւն ու ցնծութիւն առաջացրեց իրանցիների, մասնաւորաբար երկրի մտաւորական ու արւեստասէր խաւի, եւ յատկապէս իրանական կինոյի գործիչների մօտ: Գոլդըն Գլոբը պարգեւում են Զոլիվուդում հաստատուած միջազգային մանուկի ներկայացուցիչները եւ այն մեծ ազդեցութիւն ունի յառաջիկայ Օսկար մրցանակում քւէարկող ամերիկեան կինո-

արդիւնաբերութեան գործիչների վրայ: Երբ մի ֆիլմ շահում է Գոլդըն Գլոբը, դրա շանսը Օսկարը ձեռք բերելու համար աչքառու կերպով մեծանում է: Իսկ բոլորս գիտենք, թէ Օսկարը ինչ կարելորդեր է խաղում մի ֆիլմի միջազգային վաճառքի եւ դրա ռեժիսորի համաշխարհային ճանաչման հարցում:

Ասղար Ֆարհադին եւ «Նաղերի բաժանումը Սիմինից»

«Նաղերի բաժանումը Սիմինից». այսպէս է կոչւում Ասղար Ֆարհադիի ֆիլմը, որը «Մի բա-

ժանում» կամ «Մի ամուսնալուծութիւն» անունով (A Separation) սկսած անցեալ տարի Ֆաջր կինո-փառատօնից, մէկը միւսի ետեւից հմծում է աշխարհի գանազան, այդ թւում Բեռլինի Ոսկէ Արջ հեղինակաւոր մրցանակը: Ֆարհադին պատկանում է իրանական կինոյի համեմատաբար երիտասարդ սերնդին: Նա ծնել է 1972 թւականին Թեհրանում: «Նաղերի բաժանումը Սիմինից» ֆիլմը նրա հինգերորդ երկարամետրաժ գործն է: Նրա առաջին ֆիլմը «Պար փոշիներում» (2003) ընդունեց որպէս խոստումնալի երիտասարդ ռեժիսորի կարելոր

գործ: Դրան հետեւեցին «Գեղեցիկ քաղաքը» (2004), «Չարշանբէ սուրի» (2006), «Էլիի մասին» (2009) ֆիլմերը, որոնք բոլորն էլ լաւ ընդունւեցին եւ բարձր գնահատւեցին թէ՛ Իրանում եւ թէ՛ արտասահմանում: «Էլիի մասին» ֆիլմը անլանի կինօ-տեսաբան Դէյվիդ Բորդուելի կողմից գլուխ գործոց համարեց, իսկ «Մի բաժանումը» ամերիկացի հռչակաւոր ֆիլմ-քննադատ Ռաջեր Էբերթը համարեց տարւայ լաւագոյն ֆիլմը:

Գոլդըն Գլոբի յաղթանակի արձագանքը Իրանում

«Մի ամուսնալուծութիւն»-ը ուղղակի քաղաքական թեմա չունի, այլ պատկերում է հասարակական եւ մշակութային առումով իրանական պառակտւած հասարակութեան վիճակը: Այն սկզբից աւելի դուր եկաւ միջին դասակարգին եւ երիտասարդութեանը,

իսկ վերջերս, երբ Իրանի կինօ-աշխատողների արհմիութիւնների կենտրոնը՝ «Սինեմայի Տունը» լուծարեց երկրի մշակոյթի նախարարութեան կողմից, ֆիլմի յաջողութիւնը դարձաւ Իրանի կինօ-գործիչների համախմբման եւ բողոքի առիթ: Սոցցանցերը իրանցիների կողմից ողողւեցին Ֆար-

հադիին եւ նրա ֆիլմը գովաբանող գնահատականներով եւ այնպիսի կրքով ու խանդավառութեամբ, որ դժւար հնարաւոր էր քննադատական որեւէ մօտեցում ֆիլմին կամ Գոլդըն Գլոբի մրցանակի արժեքին:

Ռ.Ս.

ԻՆՉՈ՛Ւ ԶԵՆՔ ՕԳՏԱԳՈՐԾՈՒՄ ՄՈՒՍՈՒՄԱՆ ՆԵՐՈՒԺԸ

Վահրամ Աղաջանեան
«Երրորդ Ուժ» թերթի գլխավոր խմբագիր

Տեսարան Բէյրութի Բուրջ Համուդ քաղամասից

Մեզանում տարածւած է այն թիր կարծիքը, թէ հայ ժողովրդի բոլոր դժբախտութիւնների աղբիւրը մահմեդականութիւնն է՝ իր ռազմատենչ գաղափարախօսութեամբ ու աշխարհակալմամբ, քրիստոնեայ ժողովուրդների հանդէպ պատմական չթաքնւած անհամդութիւնով և անուշաբանութեամբ: Հայրենական որոշ հրապարակախօսներ իրենց բնորոշ կրքոտութեամբ սիրում են «մերկացնել» իսլամի կամ պանիսլամականութեան հայակործան վտանգաւոր էութիւնը՝ պահ անգամ չմտածելով, որ դրանով միայն նպաստում են մահմեդական երկրներում ազերի էմիսարների հակահայկական քարոզչութեանը եւ որպէս հետեւանք՝ հակահայկական տրամադրութիւնների աշխուժացմանը: Մինչդէռ 1915 թ. նաեւ արաբ մահմեդականներն են հազարաւոր հայերի կեանք փրկել: Չլինէր Իրանի բարիդրացիական կեցածքը հայ ժողովրդի նկատմամբ, շրջափակւած Հայաստանն ու Ղարաբաղը կը յայտնէին տնտեսական անհամեմատ ծանր վի-

ճակում:

Տասնեակ հազարաւոր հայեր այսօր էլ բնակւում են արաբական եւ միջինասիական տարբեր երկրներում, որտեղ, հաւաստի աղբիւրների համաձայն, գոյութիւն ունեն ՅՅ-ի հետ սերտ համագործակցութեան պատրաստ հակաթուրքական բաւական ազդեցիկ ուժեր: Զօգտւել դրանից՝ նշանակւում է չտեսնել կամ մոռանալ սեփական շահը:

Գաղտնիք չէ, որ պատմական հանգամանքների բերումով բազմաթիւ հայեր, հաշւեյարդարից փրկւելու յոյսով, դարասկզբին մահմեդականութիւն են ընդունել՝ պահպանելով, սակայն, ազգային աննդոյթները: Իսլամ ընդունած հայազգի հազարաւոր քաղաքացիներ ներկայումս բնակւում են Թուրքիայում, Հիւսիսային Կովկասում: Չնայած շարիաթի օրէնքների խստութեանը՝ հաւատափոխ հայերին բնորոշ է կրօնական որոշակի ազատականութիւն,

եւ որ ամենակարեւորն է, մեր հայրենակիցները չեն ծուլւել մահմեդական ժողովուրդներին, յիշում են իրենց ծագումը:

Յայտնի է, որ մահմեդական պետութիւններն ու համայնքները ամէն տարի գումարում են Իսլամական համաժողովի նիստ, որի ընթացքում, ի շարս այլ հարցերի, կարգաւորւում է նաեւ մահմեդական այս կամ այն երկրին օգնութիւն (այդ թւում՝ ռազմական) ցուցաբերելու հարցը: Յայտնի է նաեւ, որ նշեալ համաժողովում Անդրկովկասի եւ Հիւսիսային Կովկասի մահմեդականութեան շահերը ներկայացնում է այդ տարածաշրջանների հոգեւոր առաջնորդ, ազգութեամբ ադրբեջանցի շէյխ-ուլ-իսլամ Ալլահշիբիւր Փաշազադէն, ում ելոյթների հիմնական մասն առնչւում է հայ-ադրբեջանական հակամարտութեանը: Հակազդեցութեան չհանդիպող ադրբեջանական ու թուրքական պատուիրակութիւններին յաջող-

լում է կրօնական բնոյթ հաղորդել դարաբաղեան ճգնաժամին եւ դրամական հսկայական օգնութիւն ստանալ համաժողովի մասնակից երկրներից: Թէ ինչ նպատակներով են ծախսուում այդ գումարները, հասկանալի է բոլորիս: Հայազգի իսլամականների մասնակցութեան պարագայում, սակայն, ադրբեջանական եւ թուրքական պատուիրակութիւններին հազիւ թէ յաջողի օգտուել այդ օգնութիւնից: Էլ չենք խօսում մահմեդական երկրներում հայամետ ուժերի գործունէութեան անխուսափելի ակտիւացման մասին:

Այս առնչութեամբ ՀՀ-ում կան ՀՀ-ից դուրս, թերեւս, նպատակայարմար կը լինէր նպաստել հայկական մահմեդական որեւէ կազմակերպութեան, ասենք՝ Հայ իսլամականների միութեան (անւանումը՝ ըստ ճաշակի) ստեղծմանը: Կանխատեսում են բարեպաշտ հայ քրիստոնեայ ընդդիմախօսների դժգոհութիւնը: Սակայն մենք հանդուրժում ենք հայազգի կրիշնայականներին, հայ բուդդայականներին, անգամ՝ հայ եհովականներին, որոնք արդէն փորձում են բանակ թափանցել՝ պատերազմող երկրում քարոզելով զինւած պայքարի անթոյլատրելիութիւն, եւ որոնք շատ յաճախ վնասից բացի հայրենիքին ոչինչ չեն

Երէկայ քրիստոնեայ հայը՝ այսօրայ մուսուլման թաքուն հայը

տալիս: Հարց է ծագում. իսկ ինչո՞ւ չօգտուել հայ մահմեդականների ծառայութիւններից, մանաւանդ, որ մահմեդականների թիւն աշխարհում հասնում է 1 միլիարդի, եւ իսլամական մի շարք պետութիւններ, ասենք՝ Իրանը կան Արաբական լիգայի մասնակիցները, թերեւս, սիրով աջակցեն այդ միութեան գործունէութեանը: Եթէ նոյնիսկ ՀՀ-ում յիշեալ կազմակերպութեան ստեղծումը կապուած է պատմահոգեբանական որոշ բարդոյթների հետ, ապա դրսում բնակւող հայազգի մահմեդական-

ների կազմակերպւած գործունէութիւնը որեւէ խոչընդոտի չի հանդիպի:

Թւում է ամէն խնդրի, յատկապէս պետական շահերին առնչւող հարցերին պէտք է մօտենալ պրագմատիկ դիրքերից: Ցանկանում ենք, թէ ոչ, բայց հայ մահմեդականութիւնն այսօր իրողութիւն է: Մերժողական կեցւածքն այս փաստի նկատմամբ, մեղմ ասած, իրատեսական չէ, խարսխւած է զուտ զգացմունքային պատկերացումների վրայ: Մենք փաստօրէն օտարում ենք մեր ժողովրդի մի հատւածը, որը, ի վերջոյ, անխուսափելիօրէն կը յայտնւի այլ պետութիւնների ազդեցութեան տակ: Մինչդեռ հայկական իսլամական, թէկուզեւ խորհրդանշական որեւէ կազմակերպութիւն կարող է հայնպաստ լուրջ բեկում մտցնել իսլամական համաժողովներում եւ ընդհանրապէս մահմեդական երկրներում: Յիշեցնենք, որ ամենահամեստ հաշարկներով հայազգի մուսուլմանների թիւը միայն Թուրքիայում հասնում է մի քանի հարիւր հազարի:

Աղբիւր՝ www.keghart.com

Հայ կուսակցութիւնները իսլամական երկրներում աշխատանք են ծաւալել

ԻՐԱՉ ԴԻՏԻ ՈՒՏՆ

ՎԵ՛ՐՋ ՀԵՔԻԱԹՆԵՐԻՆ ՎԵ՛ՐՋ ՄՈՂԱՆԵՐԻՆ

Դոկտ. Մեհմեդ Օզ

Առաջին անգամ, երբ նայեցի բացված կրծքավանդակում տրոփող եւ մարմնի մէջ արիւն փոմփող սրտամկանին, սեւ զանգւածը ինձ խիստ զարմանք պատճառեց: Այդ մոմանման կայուն թանձր կոյտը յաճախ գտնուում է գէր մարդկանց մարմնում, եւ կուտակուում է այն օրգանը շրջապատող խողովակներում, ուր, փիլիսոփաներն ասում են, հոգին է բնակուում: Բայց արագ վանում են այդ մտքերը եւ թոյլ չեն տալիս, որ դրանք միտքս շեղեն գործից: Ես սովորում էի վիրահատել, եւ, անկեղծ ասած, հաճոյքով լի էի, որ պիտի կարողանայի տեղադրելով ոտքի երակը, շրջանցէի սրտանօթի խցանւած մասը (By pass): Վիրաբոյժներին սովորեցնում են այսպէս մտածել, եւ դա ճիշտ է: Աշխատանքը լաւ կատարեցիր, փրկել ես մի կեանք, վատ՝ մահացել է մի հիւանդ: Այստեղ, առջեւդ դուրս գործից բացի, ոչ մի ուրիշ բանի համար տեղ չկայ:

Իմ նպատակն է բուժել մետաղով: Եւ սա, որոշ առումով, աշխատանքի հեշտ մասն է: Իմ եւ իմ գործընկերների համար հարց է թէ ինչո՞ւ է մարդկանց գործն այստեղ հասնում՝ պառկած վիրահատու-

թեան սեղանին, ուր սպասում են իրենց կրծքավանդակը բացւի մետաղեայ սղոցով: Այն ինչ դրամանամեծ պատճառը, յաճախ, ամենապարզն ու հասարակն է. այն ինչ ուտում են:

Մեր, որպէս կենդանական տեսակի, բնական պատմութիւնը դէպքերի մի ընդարձակ պատառ է, որի ստորոտներն ու գագաթները, ձեռքբերումներն ու ողբերգութիւնները, յաճախ որոշւել են սննդի առատութիւնով ու պակասով: Գոնէ մինչեւ քսաներորդ դար այդպէս է եղել: Այսօր, թէւ աշխարհի որոշ մասերում սովը մնում է մի ահաւոր իրականութիւն, բայց մեր մեծամասնութիւնը համարեա անսահման ձեռնահասութիւն ունի ամէն տեսակ սննդամթերքի: Այսօր մարդն արտադրում է մեծ քանակութեամբ առողջ միրգ, բանջարեղէն, միս, կաթնամթերք, որը փակում է ու սառնեցնում, եւ այդպիսով այն փրկում փչացումից ու ապականումից: Նոյնիսկ դրանք հարստացնում է վիտամիններով ու առողջարար յաւելումներով:

Սա այնպիսի առատութիւն է, որը նախնական քաղաքակրթութիւնները, միայն կարող էին երագել: Սակայն այս բնագաւառում

նւաճումները, տուել են մի անցանկալի հակառակ արդիւնք: Բոլորին մատչելի սննդակարգով, Միացեալ Նահանգներում եւ այլուր, ոչ միայն չի աճել պատմութեան ամենաառողջ սերունդը, այլ ընդհակառակը՝ այս սերունդը շարունակ տառապում է ճարպակալութեամբ, սրտանօթային հիւանդութիւններով եւ շաքարախտով: Իրականութիւնն այն է, որ ԱՄՆ-ի չափահասների երկու երրորդը, իսկ երեխաների մէկ երրորդը գէր է կամ կշիռի յաւելում ունի:

Չարքը նրանում չէ, որ մարդիկ չեն ցանկանում լաւ ուտել ու առողջ լինել: Չաւատացեք, վիրահատութեան սենեակ տանող պատգարակի վրայ պառկած մարդկանցից ոչ մէկն է ուրախ այդտեղ լինելու համար: Չարքը, հաւատաք ինձ թէ ոչ, նաեւ այն չէ, որ նրանք չեն հաւատում առողջ սննդակարգի ճշտութեանը: Խնդիրը նրանում է, որ այս մարդկանցից շատերը չգիտեն, թէ ինչպիսին է առողջ սննդակարգը: Եւ ինչպէ՞ս իմանան, երբ ամէն օր խաղի օրէնքները փոխւում են:

Մի ժամանակ, կարմիր միսը առողջարար էր համարւում, պատաները (մակարոնը)՝ վատ: Յե-

ԵՆՔ ԵՒ ... ԻՆՉՈՒՄ

... ԲԱՅՑ ՀԱԾԱԽՈՐ

Յօդածի աղբիւր՝ «Թայմ»
 շաբաթաթերթ, 2011 թականի
 Մեպտ. 12-ի համարի շապիկը

տոյ պաստան դարձաւ հիանալի, կարմիր միսը՝ սարսափելի: Եւ այսպէս վրայ հասաւ Աթրինգի խելագարութիւնը, եւ օրէնքները կրկին շրջւեցին: Եկաւ Միջերկրականեան եւ հարաւային ափերի սննդակարգերը, եւ ցածր-ճարպային սննդակարգը, զրէյվֆրուտի եւ կաղամբի սուպի սննդակարգերը... եւ բոլորն էլ խոստանում էին մեծամեծ բաներ: Այսօր

ԻՆՉ ՈՒՏԵԼ ՄՕՏԵՅՈՒՄՆԵՐԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ

Մեր մտածելակերպը այն մասին, թէ ճիշտ ու առողջարար սննդակարգն ինչի՞ց է բաղկացած, ըստ տեխնոլոգիայի զարգացման մակարդակի, եւ ժամանակի քաղաքականութեան ու ժողովրդի զգայնութիւնների, մեծ փոփոխութիւնների է ենթարկւել:

1863

Լոնդոնում լոյս է տեսնում «Նամակ գիրութեան մասին՝ ուղղած հանրութեան» գիրքը՝

Վիլիամ Բանթինգի հեղինակութեամբ: Գիրքը կողմ է ցածր քանակութեամբ հիդրոքարբոնատ պարունակող սննդակարգի: Այս միտքը մի դար յետոյ արծագանքում է Ռաբերտ Աթկինզը:

գտնում են թե կարմիր գինին է առողջութեան միակ միջոցը, կամ սեւ շոկոլադը ... եւ կամ ուրիշ մի բան: Ամէն դարման, ասես իր հետ բերում է նոր ցաւ, նոր խնդիր: Ամէն նոր իրականութիւն մի կերպ պարզուում է, որ մասամբ խաբուսիկ առասպել է եղել:

Սակայն լաւն այն է, որ այսօր, աւելի քան երբեք, գիտենք թէ որոշակի սնունդն ինչպէս է գործում մարդու մարմնում: Թէ յատուկ մոլեկուլներ ինչպիսի ազդեցութիւն են գործում մարմնի յատուկ բջիջների յատուկ ֆունկցիաների վրայ: Եւ սրա հետ գալիս է նոր հայեացք ու մտեցում առողջ ուտելու մասին, որն աւելին է քան լոկ աւանդական խելամտութիւնը: Առասպելների եւ մարկետինգի ժամանակաշրջանը զիջում է խիստ ֆակտերի ժամանակաշրջանի: Հաւանաբար կը հաւանէք նոր մտեցումներից որոշները, չէք հաւանի միւսները, բայց շուտով կը վարժւէք դրանց: Հակառակ նախկին աւանդութիւնների ու մոդաների, խիստ ֆակտերը կը շարունակեն երկար գոյատեւել:

ՎԱՅՐԻՎԵՐՈՒՄ

Ցանկանում էք առողջ լինել,

ուրեմն մոռացեք ցածր իւղային եւ դիետային սոդայի սննդակարգը: Փոխարէնը, ախորժակով կերէք ծու, կաթ, աղ, չոր մրգեր, գինի, շոկոլադ եւ սուրճ:

Այո, դա ճիշտ է: Հակառակ տարածած մտածելակերպի, այս բոլորը, ու դեռ աւելին, կարող են օգտակար լինել ձեր մարմնի համար: Եթէ դրանք չափից աւել գործածէք, դրանք կարող են խնդիր յարուցել, ինչպէս յաճախ մեզ սովորեցրել են հաւատալ: Իրականութիւնն այն է, որ այն պարզ կանոնները, որոնց համաձայն ուտելիքները բաժանուում են երկու լաւ եւ վատ կատեգորիաների, ասում են իրականութեան միայն մի փոքր մասը: Իրականութեան մնացածը աւելի բարդ է քան մարդիկ մեծամասնաբար կարծում են:

Վերցնենք ճարպը: Մի սովորական սննդակարգի զանազան բաժիններից, ամենաշատը ճարպն է քարկոծել: Լոկ այդ բառը, ասես, բաւական է դատապարտելու տւեալ սննդանիւթը: Մենք չենք ցանկանում գիրանալ, ուրեմն, ինչո՞ւ պիտի իւղալի բան ուտենք:

Սակայն, ճարպերը, ընդհանրապէս վատը չեն: Ընդհակառակը, մոնոսատիւրէթոյ եւ փոլի-

անսատիւրէթոյ ճարպերը օգտակար են առողջութեան համար: Պարզել է, որ մոնոսատիւրէթոյ ճարպերը (քանոլայի իւղը եւ ձիթաիւղը) իջեցնում են LDL քոլեստերոլը (վատ քոլեստերոլը) եւ բարձրացնում են HDL քոլեստերոլը (լաւ քոլեստերոլը) եւ այսպիսով իջեցնում են սրտային հիւանդութիւնների եւ աթերոսկլերոզիսի վտանգը: Փոլիսատիւրէթոյ ճարպերը, օրինակ Օմեգա 3-ները, իջեցնում են LDL քոլեստերոլը եւ նոյնպէս իջեցնում են բորբոքման, սրտանօթային եւ մի շարք այլ հիւանդութիւնների վտանգը: Օմեգա 3-ները օգտակար են նաեւ ուղեղի առողջութեան համար: Վատ ճարպերը ընդհանրապէս յագեցած (սատիւրէթոյ) ճարպերն են (որոնք ընդհանրապէս գտնուում են կենդանական սննդամթերքում), փոփոխւած ճարպերը (որոնք գտնուում են հիդրոժենէ եւ մասամբ հիդրոժենէ իւղերում) եւ նրանց բարեկան քոլեստերոլը (որը գտնուում է ձի սպիտակուցում, մսերում եւ կաթնամթերքում): Բայց այս ընդհանուր բաժանումները եւս կարող են սխալ ուղու վրայ դնել մեզ: Վերջին հետազօտութիւնների հա-

1930

նակակից սառեցած սննդամթերքի արդիւնաբերութեանը: Այսպիսով մեծ զանազանութեամբ առողջ սննդամթերք հասանելի է դառնում ողջ տարւայ ընթացքում:

Քլարենս Բերդսլիի առաջարկած սննդամթերքի սառեցման գաղափարը սկիզբ է դնում ժամա-

1963

Նիւ Եօրք Սիթիում տնտեսուհի Ջին Նիդեչը

հիմնադրում է գէր մադկանց հովանաւորող մի կազմակերպութիւն, որն կոչւում է «Կշիռը վերահսկողներ»:

մածայն, որոշ չյագեցւած ճարպեր (օրինակի համար կոկոսի իւղը) եւ մի խօսքով սննդակարգում գտնուող քոլեստերոլը կարող է այնքան, որ նախապէս էին կարծում, արեան քոլեստերոլի բարձրացում չառաջացնի: Միակ ճարպը, որ ընդհանրապէս հաւատացած են, որ վատ է, փոփոխւածներն են, որոնք մեր օրերում ուտելիքների մեծամասնութիւնից հանոււմ են:

Որոշ ճարպերի վերականգնումը (հիարկէ չափաւոր), յանգում է նաեւ պաշարւած ձւի փրկմանը: Որպէս սրտաբան վիրաբոյժ, յաճախ զարմանում եմ, թէ ի՞նչ մեծ տարբերութիւն կայ այն եղանակների միջեւ, որով զանազան մարդիկ դիետային քոլեստերոլը օգտագործում են: Մեծամասնաբար, մարդիկ քոլեստերոլով համեմատաբար հարուստ սննդամթերք ուտելուց յետոյ, շատ լուրջ խնդիրներ չեն ունենում իրենց արեան քոլեստերոլի բարձրացման առումով: Բայց նաեւ կան աւելի սակաւաթիւ մարդիկ, որոնք փոքր քանակով քոլեստերոլ ընդունելուց յետոյ էլ բարդութիւններ են ունենում: Եւ հէնց այս սակաւաթիւերը ծառայել են որպէս հեքիաթային չափանիշ բոլորի

համար, եւ այսպիսով ծուն ու կարմիր միսը, որ ինչ խօսք շայն գործածութեան դէպքում վնասակար են, յայտարարել են ռադիօակտիւային նիւթի աստիճան վտանգաւոր: Այսօր բժիշկների մեծամասնութիւնը հանգիստ խորհուրդ են տալիս օրեկան մի ձու սպիտակուցով, որպէս բարձորակ պրոտէինի էժան աղբիւր, թէւ որոշ հիւանդներ զգուշաբար պիտի սպասեն մինչեւ իրենց արեան հետազօտութեան արդիւնքների պարզելը:

Աղը եւս սատանայացած բաղադրանքներից է: Իրականութիւնն այս է. մեր սիրտը չի կարող բաբախել առանց աղի, աւելորդ նատրիումը կարող է արեան ճնշումը բարձրացնել վտանգաւոր մակարդակի, բայց միայն բնականութեան 10 տոկոսի մէջ. եւ աֆրիկոսամերիկացիները աւելի զգայուն են այս հարցում: Աղի հանդէպ ձեր զգայնութիւնը հասկանալու միակ ձեւն այն է, որ աղ գործածելուց յետոյ չափէք ձեր արեան ճնշումը եւ այն համեմատէք նորմալ պայմաններում ձեր արեան ճնշման հետ: Բայց նոյնիսկ եթէ ձեր արեան ճնշումը մնում է նորմալի սահմաններում, խենթի պէս աղա-

մանը մի գործածէք: Նատրիումը, երբ խառնոււմ է պատրաստւած կերակրի միւս բաղադրամասերի հետ, բացում է ախորժակը, եւ դա կարող է օգնել գիրանալուն: Լաւն այն է, որ բոլոր գերզգայուն մարդիկ, այսինքն նրանք, որոնց արեան ճնշումը հանգստութեան պայմաններում, 140/90 -ից բարձր է, կը շահեն աղի սակաւ գործածութիւնից. դա հեշտ քայլ է, որ միջին 55 տարեկան մարդուն կարող է պարզել 5 տարի յաւելեալ կեանք:

Կարմիր գինու համբաւը եւս, ի հաճոյս գինի սիրողների, բաւականին բարելաւել է: Ռեսերաբորը մի անթիօքսիդանտ, որը գտնոււմ է խաղողի կեղեւում, իջեցնում է վատ քոլեստերոլի ազդեցութիւնը, որն իր հերթին նւազեցնում է սրտանօթային հիւանդութիւնների վտանգը: Որոշ փորձեր կենդանիների վրայ, ապացուցում են, որ դա կարող է օգտակար լինել նաեւ ճարպակալութեան եւ շաքարախտի դէմ: Սակայն, քանի որ գինին պարունակում է ցածր քանակութեամբ ռեսերաբոր (առաւելութիւնները ամբողջութեամբ վայելելու համար հարկ է խմել 60 լիտր) աւելի լաւն այն կը

1980-ականներ

Կաղամբի սուլփի դիետան՝ եօթօրեայ մի սննդակարգ է, որը

խոստանում է արագ կշռի կորուստ՝ կարճ ժամանակաընթացքում, եւ որը տարածոււմ է Միացեալ Նահանգներում: Դա տեղի է ունենում ֆաքսի գործիքի շնորհիւ, որն այդ օրերին սկսել էր գործածուել Ամերիկայի գրասենեակներում:

Այս սննդակարգը հետագայում քննադատոււմ է մասնագետների կողմից:

1990

Փաթեթաւորւած սննդամթերքի համար օրէնքով պարտադրա-

կան է դառնում ստանդարդի պիտակը: Առողջապահութեան փորձագէտները քննադատոււմ են այդ պիտակները՝ դրանց վրայ նշւած մատուցման չափերը անիրական լինելու համար:

լինի, որ այս անթօքսիդանտը ներառէ ձեր սննդային յաւելումների ցանկում: Դրանով հանդերձ լաւ կը լինի ընպէլ օրական մի քիչ կարմիր գինի, որը համեմատաբար աւելի քիչ քալորի է պարունակում եւ առաջացնում է աւելի մեղմ կախաւածութիւն, քան միւս ալկոհոլիկ ընպէլիքները: Նաեւ ընդունաւծ է, որ նագեցնում է վատ քոլեստերոլը եւ բարձրացնում լաւը եւ պաշտպանում է անօքսիդէր քոլեստերոլի պատճառած վնասաւածքներից: Կարմիր գինին սպառում է ուրիշների ընկերակցութեամբ, ուրեմն խրախուսում է մարդկային շփումները, որն իր հերթին շահաւէտ գործօն է մարմնի առողջութեան համար:

Շոկոլադը անթօքսիդանտի մի ուրիշ աղբիւր է. այս դէպքում որպէս ֆլաւանոլիդ, որոնք շոկոլադի հատիկներին տալիս են նրա դառն ու կծու համը: Շոկոլադը ինչքան աւելի սեւ լինի, այնքան աւելի քիչ է խառնաւած կաթի եւ այլնի հետ եւ աւելի խիտ է ֆլաւանոլիդներով: Չոր մրգեղէնը, թէւ պարունակում են բարձր քանակութեամբ չլագեցւած ճարպ եւ քալորի, կարող են իջեցնել վատ քոլեստերոլը, ինչպէս եւ քաղցա-

ծութեան զգացումը: Սուրճը, որը մասնագէտների կողմից հակացուցւում է, իրականում անթօքսիդանտի թիւ մէկ աղբիւրն է արեւմտեան աշխարհում եւ որոշ հետազօտութիւնների համաձայն իջեցնում է խելագարութեան, Փարքինսոն հիւանդութեան ու շաքարախտի 2-րդ տեսակի հաւանականութիւնը:

Նոյնիսկ բնական կաթի դեմ ներկայացուող մեղադրագիրը, որը որոշների կողմից դատապարտւում է որպէս մի բաժակ լիքը հեղուկ իւղ, աւելի բարդ է քան առերեւոյթ թւում է: Դա ճիշտ է, որ այն երեխաները, որ բնական կաթ են խմում, ահագին քալորի են ստանում, սակայն կաթը իրականում կարող է օգնել կշիռը վերահսկել, որովհետեւ կալսիումը խառնում է մարդու ստամոքսում մարսող սննդի ճարպի հետ եւ պատճառ է դառնում աւելի ցածր քանակութեամբ ճարպ իւրացնի մարմինը: Ըստ որոշ հետազօտութիւնների, կաթնասերի, ցածր-ճարպային կաթի ու բնական կաթի միջեւ, կշռի վերահսկման առումով լուրջ տարբերութիւն գոյութիւն չունի: Աւելին, երբ հանում էք կաթի ամբողջ ճարպը, մնում է խիստ խտա-

ցած բնական շաքար, որը քաղցրեղէնի պէս հակազդեցութեան մէջ է մտնում ձեր հորմոնների, յատկապէս ինսուլինի հետ:

Այս սննդամթերքների վերաբերեալ, բոլոր դէպքերում, բանալին չափաւորութիւնն է: Սպառեցէք օրական աւելի քան 16 օնսից (կէս լիտր) բնական կաթ եւ դրա օգուտները կը գիջեն աւելորդ քալորիների ստացմանը: Մի օնսից աւելի սեւ շոկոլադ շաքաթը մի քանի անգամ, եւ ամէն գիշեր երկու բաժակ կարմիր գինի, եւ դրա արդիւնքը առաջինի դէպքում կը լինի՝ կշռի յաւելում, իսկ երկրորդինը՝ դատական հետապնդում: Չափից աւել կարմիր միսը (շաքաթական կէս կիլոյից աւելին) կարող է բարձրացնել մարդու կշիռը: Կարմիր մսի բարձր սպառումը միաժամանակ կարող է ձեզ զրկել ձեր փորթինը ձկան մսից հայթայթելու առաւելութիւններից. ձուկը հարուստ է ուղեղ կառուցող օմեգա-3 ճարպային թթուներով:

*Թարգմանեց՝
Լեւոն Ահարոնեանը
Աղբիւր՝ «Թայմ» շաքաթաթերթ*

տա» կոչուող սննդակարգերը ժողովրդականցնում են, այսպէս կոչւած, քարանձաւի մարդու դիետան, որը հիմնաւած է հողագործական յեղափոխութիւնից առաջ ապրող որսորդ-հաւաքողների սննդակարգի վրայ:

2010
«Պալէոյի լուծումը» եւ
«Նոր էոլոլցիայի դիե-

ՄԻ ՍՐՃԱՐԱՆԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԻՑ ՄԻՆՉԵՒ

«ՓԱՐԻՉԵԱՆ ՍՈՒՐՃ»-Ը ՉՈՂ Է ՉԵՆԻՄ ԲԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ԿԱՄՔԻՆ

Գայիանէ Աբրահամեան

Ապամոնտաժել է Երեւանի սիրած սրճարաններից մէկը՝ «Փարիզեան սուրճը», որը թէև քաղաքի այցեքարտերից էր ու դարձել էր անբաժանելի մաս, սակայն գոհ գնաց նորընտիր քաղաքապետ Տարօն Սարգսեանի խոստմանը՝ «Մայթերը վերադարձնել երեւանցիներին»:

Դեռ մի քանի ամիս առաջ քաղաքապետարանում որոշում էր կայացւել՝ ազատել Արուսեան փողոցի ընդարձակ մայթը տարբեր խանութներից ու սրճարաններից: Սակայն որոշ քաղաքացիներ թերահաւատ են՝ արդէօք օրէնքը կը կիրառուի՞ նաեւ մի քանի մեծ ու փոքր խանութների նկատմամբ,

որոնք նոյնպէս գտնուում են Արուսեան փողոցում (դրանցից մի քանիսը նոյնիսկ փակուում են այլ խանութների ճակատամասը): Ենթադրուում է, որ այս խանութները պատկանում են ազդեցիկ գործարարների: «Փարիզեան սուրճ»-ը, որ Երեւանում գործում է արդէն 16 տարի, պատկանում է ֆրանսահայ գործարար Վալերի-Աշխէն Գործունեանին, որը պատմում է, որ իրեն այցելել են Երեւանի Կենտրոն վարչական շրջանի աշխատակազմի աշխատակիցներն ու յայտնել, որ սրճարանի բացօթեայ հատւածը «պէտք է քանդեն առաջիկայ մի քանի օրերի ընթացքում»: «Ես էլ որոշեցի թոյլ

չտալ, որ իրենք դա անեն, եւ առաւել նպատակայարմար գտանք ինքներս ապամոնտաժել», - «ԱրմենիաՆաու»-ին ասում է Գործունեանը: Գործունեանը

ԿԱՐԵԼԻ Է ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԵՋ ԸԼԼԱԼ ՄԻԱԺԱՄԱՆԱԿ ԵՒ ԳՈՐԾԱՐԱՐ ԵՒ ԸՆԴՊԻՍԱԴԻՐ

ՓԱՐԻՉԻ «ՆՈՐ ՅԱՌԱՋ» ԹԵՐԹԻ ՀԱՐՋԱԶԻՐՈՅՑԸ «ՓԱՐԻՉԵԱՆ ՍՈՒՐՃ»-Ի ՍԵՓԱԿԱՆՏԻՐՈՋ ՇԵՏ

Ֆրանսահայ գործարար՝ Վալերի-Աշխէն Գործունեան, վերջերս Հայաստանի մէջ դարձաւ հարկային տեսչութեան թիրախ, որուն պատճառով 16 տարի տնտեսական գործունէութիւն վարելէ ետք, Դեկտեմբերի վերջաւորութեան որոշեց վաճառել Երեւանի հանրածանօթ իր «Փարիզեան սուրճ» ընկերութիւնը եւ վերադարձաւ Փարիզ: Նկարագրով՝ յանդուգն եւ ըմբոստ, տիկին Գործունեան, հոսանքն ի վեր թիավարող է: Ներդրում կատարած է Հայաստանի մէջ Լեւոն Տէր Պետրոսեանի օրօք՝ տնտեսական սուր տագնապի պահուն: Այսօր, կրկին տնտեսական սուր տագնապի պահու մըն է, որ կը լքէ Հայաստանը, հակառակ իշխանութիւններուն կողմէ սփիւռքահայերուն ներդրումը քաջալերելու ուղղութեամբ տարած քարոզչական աշխատանքին: Տիրող վարչակարգի հանդէպ Տիկին Գործունեան սուր քննադատութիւններ կը կատարէ, որոնք կառաջնորդեն հետեւեալ էական հարցադրումին՝ «Կարելի՞ է Հայաստանի մէջ ըլլալ միաժամանակ եւ գործարար, եւ ընդդիմադիր ճակատի համակիր»:

Ան՝ միակը չէ, իրմէ առաջ ամերիկահայ գործարար Նարեկ Յարութիւնեան եւս հալածանքի թիրախ դարձաւ իր քաղաքական արդարամէտ եւ ազատատենչ համոզումներուն համար, նոյնիսկ կարճ ժամանակ բանտարկութեան ենթարկւեցաւ, սակայն ազատ արձակւեցաւ զանազան մակարդակի հակազդեցութիւններու տարափին տակ:

ԽԱԲ. «ՆՅ»-ի

ՍՓԻՒՔԵԱՆ ՆԵՐԳՐՈՒՄՆԵՐԻ ՀԱՐՁԵՐԸ

մտադիր է անձամբ հանդիպել Մարգարեանին՝ ճշտելու, թե ինչ է անհրաժեշտ սրճարանը կրկին վերականգնելու համար, քանի որ «հարցը միայն մեր սրճարանը չէ,

այս ողջ տարածքը մենք էինք կանաչապատում ու գեղեցկացնում, ինչը հաճելի էր ոչ միայն մեր յաճախորդներին, այլև անցորդներին»: Ծառերի սուերում տեղադրված սրճարանի սեղանների շուրջը յաճախ հալաբուրում էին հայ մտաւորականներ ու մշակոյթի ճանաչված դէմքեր, որոնք «Փարիզեան սուրճ» սրճարանը համեմատում էին խորհրդային տարիներին յայտնի Երեւանի «Կոզիրեօկ» սրճարանի հետ: Յայտնի դերասան Միքայէլ Պօղոսեանն «Արմենիա-Նաու»-ին ասում է, թէ չէր ցանկանայ, որ սրճարանը փակւեր, սակայն չէր էլ ցանկանայ, որ օրէնքը վերապահումներով կիրառւեր: «Իհարկէ, «Փարիզեան»-ը շատերիս կողմից էր սիրուած, եւ դա քաղաքի հաճելի վայրերից մէկն էր: Եթէ տեսնեն, որ օրէնքը ոչ բոլորի համար է գործում, անպայման կը

պայքարեն վերականգնման համար, սակայն եթէ իսկապէս բոլոր այդ տարածքի խանութներն ու սրճարանները ապամոնտաժեն, ապա պայքարն անիմաստ կը լինի»,- «Արմենիա-Նաու»-ին ասում է յայտնի դերասան Միքայէլ Պօղոսեանը: «Ֆէյսբուք» սոցիալական ցանցում, որտեղ վերջին շրջանում պարբերաբար տարբեր նախաձեռնող խմբեր են ստեղծուում, ակտիւ է եւս մէկը. «Ո՛չ «Փարիզեան սուրճ»-ի բացօթեայ հատուածի ապամոնտաժմանը» խմբի 200 անդամները բողոքի ծայն են բարձրացնում՝ պահանջելով իրենց վերադարձնել սիրուած սրճարանը, որը, ի տարբերութիւն վերջին տասնամեակում սնկի մման աճած հարիւրաւոր սրճարանների, շատերի կարծիքով՝ ամենախորհմակն է:

Աղբիւր՝ www.armenianow.com

Հ. Տիկին Գործունեան, Ամանորին Հայաստանէն վերադարձած էք Ֆրանսա. յետադարձ հայեացքով, երբ կը նայիք վերջին ամիսներու իրադարձութիւններուն, ի՞նչ կը զգաք:

Պ. Գիտէք, չեմ կրնար հաւատալ, որ պիտի վերջնականօրէն լքեն Հայաստանը. անշուշտ, նկատի ունիմ գործի առումով, որովհետեւ Հայաստանը միշտ իմ կեանքին մէջ կը մնայ: Երբեմն տեսակ մը վախ կը զգամ՝ թէ ինչպէս պիտի ինքզինքս վերագտնեն Ֆրանսայի մէջ... Որքանո՞վ իմ տեղը նորէն պիտի գտնեն հայկական պայքարին մէջ...

Հ. Հայկական պայքար ըսելով՝ ի՞նչ կը հասկնաք:

Պ. Քաղաքական պայքար, ընկերային պայքար, կանանց պայքար, Հայ Դատ, հանրային պայքար... Երբ Հայաստան կաշխա-

տիս, անկախ քեզմէ՝ կը ներքաշուիս պայքարի մէջ, մանաւանդ որ ես, որպէս ֆրանսական մշակոյթը կրող սփիւռքահայ կին, շատ բաներու մասին կրնայի խօսիլ: Տնտեսական գործունէութեամբ ըզբաղող մարդ ըլլալով ես հոն բաւական մեծ լսարան ունիի... Իսկ հոս, ես հիմ պայքարող եմ Հայ Դատին համար, բայց հիմա յաճախ կըսեն, որ եթէ Հայոց Ցեղասպանութեան ժխտումը պատժող օրէնքը ընդունի Ծերակոյտին կողմէ, ազգային շատ մը դէմքեր

անգործ պիտի մնան եւ թռչակի անցնին... Ամէն պարագայի, այս պայքարը ոչ թէ Հայաստանի, այլ մեր՝ ֆրանսահայ գաղութի երկարամեայ պայքարն է. բնականաբար ուրախ եմ, հակառակ անոր, որ եթէ ան յաջողութեամբ պսակւի, պարզապէս խորհրդանշական յաղթանակ մը կը լլայ...

Հ. Հայաստան պիտի շահի՞ այդ յաղթանակէն:

Պ. Ես չեմ ընդունիր, որ Հայաստանի պետութիւնը սեփականացնէ այդ պայքարը, որ ֆրանսահայերու պայքարն է, եւ իրենք է, որ պիտի շահին... Հայաստանի իշխանութիւնները ակտիւ չեն եղած զբաղին երկրին ներքին խնդիրները լուծելով, քանի այդ բնագաւառին մէջ իրենք տակաւին շատ գործ ունին ընելիք...

Մէկ դրական բան կայ այս ամենում մէջ. եթէ նշուած օրէնքը հաս-

տատի, սփիւռքահայութիւնը ստիպած պիտի շրջի դէպի Յայաստան, որովհետեւ ուրիշ զբաղում պիտի չունենայ: Եւ այն ատեն, իմ ընկերներէն շատեր, որ հոս պայքարած են, պիտի կարենան իրենց ուժն ու եռանդը ներդնել Յայաստանի մէջ մարդկային իրաւունքներու, ընկերային եւ այլ ազատութիւններու պաշտպանութեան...

Յ. Ո՞րն է, ձեր կարծիքով, Յայաստանի մէջ ամենէն շատ աչքի զարնող՝ աղէտաբեր թերացումը:

Պ. Կաշառակերութիւնը: Ասոր հետ կապած? մարդոց իրաւունքներու պաշտպանութիւնը: Անհրաժեշտ է՝ գործարար միջավայրի բարելաւում: Տնտեսութեան մէջ մենաշնորհներու վերացում: Այս բոլոր խնդիրները հրատապ լուծումի կը սպասեն պետութեան կողմէն, որպէսզի Յայաստան գրաւիչ երկիր դառնայ սփիւռքահայ ներդրողներուն համար:

Յ. Տիկին Գործունեան, եթէ մնայիք Յայաստան եւ փորձէք մինչեւ վերջ պայքարիլ՝ ներսէն փոխելով իրավիճակը, աւելի արդիւնաւէտ պիտի չըլլա՞ր:

Պ. Տնտեսութեան մարդը պայքարելու համար պէտք է նիւթական յենարան ունենայ: Իսկ երբ իմ նիւթականը խեղդեցին, ես պարզապէս միջոց չունէի այլեւս հոն մնալու եւ ներսէն պայքարելու համար:

Յ. Քիչ մը կը պատմէք՝ ինչպէ՞ս սկսաւ ձեր տնտեսական գործունէութիւնը Յայաստանի մէջ:

Պ. «Փարիզեան սուրճ»-ը, նախ եւ առաջ, բովարան էր. 16 տարի առաջ Ֆրանսայէն մեքենայ մը տարինք եւ կը բովէինք խանութին մէջ, ժողովուրդն ալ կրնար հետեւիլ այդ ամբողջ գործընթացին: Յետագային՝ քանի մը տարի անց, բացինք սրճարանը՝ Աբովեան փողոցին վրայ, իսկ գործատունն ալ

հիմա Ջրվէժի մէջ է. հոն սուրճը կը բովէինք, կաղայինք, ծրարումը կընէինք եւ յետոյ կառաքէինք ամբողջ Յայաստանի տարածքին: Սուրճի գործը մեր մօտ ընտանեկան է. հօրմէս կու գայ. հայրս վանեցի ընտանիքի զաւակ էր՝ ծնած Երեւան, եւ քանի որ իրենք հակախորհրդային հայեացքներ ունէին (ռամկավար էին), արտագաղթեցին Ֆրանսա: Յայրս միշտ կըսէր՝ յաջողելու համար երկու հանգամանք պէտք է. բախտ եւ աշխատասիրութիւն: Ինք գնաց Գամըրուն, հոն սկսաւ իր գործունէութիւնը, յետոյ Ֆրանսայի մէջ ալ մեծ յաջողութիւններու հասաւ: Իսկ ես ալ, ահաւասիկ, խորհրդանշական կերպով, սուրճի գործով նորէն Յայաստան հասայ:

Յ. Եթէ ձեր հայրը հիմա ողջ ըլլար, ի՞նչ հայեացքով պիտի նայէր այս բոլոր դէպքերուն:

Պ. Ինք թոյլ պիտի չտար, որ հեռանայի Յայաստանէն: Բայց միեւնոյն ժամանակ, ինք ինծի հաւանաբար նիւթական միջոցները կու տար, որ կարենամ շարունակիլ... (կը ծիծաղի): Ես կին եմ, մայր եմ, եւ դժբախտաբար կարելիութիւն չունիմ՝ եսասիրաբար միայն իմ հաճոյքի, իմ պայքարի մասին մտածելու. ես պատասխանատու մայր եմ, եւ պէտք է մտածեմ իմ երկու զաւակներուն մասին, որ հոս են: Ատիկա չի նշանակեր, թէ պայքարս կը դադրեցնեմ: Պարզապէս Յայաստանի իշխանութիւններուն միջոցները աւելի զօրաւոր էին, եւ նիւթապէս ինծի ճնշեցին:

Յ. Տիկին Գործունեան, թէեւ արդէն շարք մը հարցազրոյցներ տուած էք Յայաստանի մէջ, բայց մեր ընթերցողներուն համար կրնա՞ք հակիրճ կերպով ներկայացնել, թէ ո՞րն էր խնդիրը, որ ձեզ ստիպեց հեռանալ երկրէն:

Պ. 2010-ին հարկային ծառայութեան աշխատողները սխալներ

գտան՝ 3 տարի առաջուան հաշուապահութեան մէջ. 53 միլիոն դրամի սխալ կար: Իմ հաշուապահը ինծի ըսաւ՝ տիկին Աշխէն, մի՛ մտահոգուիք, պիտի շտկենք այդ ամէնը: Սակայն այդ ամէնը մնաց, եւ ժամանակը գայ՝ պիտի խօսիմ ատոր մասին ալ: Ամէն օր այդ գումարին կաւելնար 0,15 տոկոս, եւ վերջնական գումարը, որ ինծմէ առիմ՝ մօտ 80 միլիոն դրամ էր: Իմ բոլոր նամակները եւ հանդիպումները՝ ժամանակի ընթացքին գումարը մաս-մաս, ամսէ ամիս վճարելու խնդրանքով, անպատասխան մնացին: Յաւանաբար բան մը կար, որ չէի ըներ ըստ իրենց սովորութեան. ինչ որ ալ ըլլայ, ես չեմ գիտեր կաշառել, եւ ատիկա իմ սկզբունքներուն դէմ է:

Երկրի մը իշխանութիւնները, որուն տնտեսութիւնը այդքան փոքր է, այդքան քիչ ներդրող ունի, շահագրգռած պէտք է ըլլային տնտեսվարող մը չկորսնցնելով, որ քիչ թէ շատ, գոնէ 50 աշխատատեղ կը պահէ...

Յ. Կը մտածեք, որ ձեր ընդդիմադիր ըլլա՞լը դեր խաղաց այս տեսակ վերաբերումին մէջ:

Պ. Այո՛, ես չեմ ժխտեր, որ քրոնիք ընդդիմադիր եմ եւ ատանկ ալ կը մնամ, որովհետեւ ընդդիմադիր ըլլալը առողջարար է: Նամանաւանդ, եթէ բազմաթիւ թերութիւններ կան երկրին մէջ, կառուցողական քննադատութիւնը միշտ ալ օգտակար է: Յարցը միայն ցոյցերուն երթալը, կամ Մարտ 1-ի պատկերները սրճարանիս մէջ փակցնելը չէր: Երեք տարի առաջ ես Յայաստանի արդարադատութեան հետ խնդիրներ ունեցայ, եւ հոս՝ Ֆրանսայի մէջ բաց նամակով մը հանդէս եկայ: Ան թարգմանեցաւ հայերէն եւ բաւական մեծ արձագանգ ունեցաւ Յայաստանի մէջ: Այն ատեն նախագահը նոր էր, եւ իրենք ատիկա դիտեցին իբրեւ քաղաքական քայլ...

ԻՆՉՊԵՄ Է ՀՈՍՈՒՄ ԿԱՊԻՏԱԼ

Լուսինե Բարսեղյան

Յ. Իսկ գուցե բացատրութիւնը շատ պարզ է, եւ ուղղակի մէկը կուզէր տիրանա՞լ «Փարիզեան սուրճ»-ին:

Պ. Ես չեմ գիտեր եւ 100 տոկոսով վստահ չեմ կրնար ըսել... Մեր ընկերութիւնը կը գրաւէ հայաստանեան սուրճի շուկայի ընդամենը շուրջ 0,5 տոկոսը: Բայց հաստատ է, որ «Փարիզեան սուրճ»-ը, իբրեւ ծանօթ վաճառանիշ, կրնար խանգարել ուրիշներուն... Ամէն պարագայի, գործատունը արդէն վաճառած էմ, կը մնայ միայն սրճարանն ալ վաճառելը, եւ վերջ:

Յ. Յաջորդ անգամ ե՞րբ Հայաստան մեկնելու մտադիր էք:

Պ. Երբ իմ փաստաբանս ըսէ, որ արդէն սրճարանի վաճառքի պայմանագիրը պատրաստ է, պիտի երթամ որ ստորագրեմ: Կարծեմ որ այս գնորդները գոնէ նորմալ եւ խելացի մարդիկ են: Ինձի ալ առաջարկած են սենեակ մը յատկացնել վերի յարկը, որ Հայաստան այցելուս հոն բնակիմ, որպէսզի «Փարիզեան սուրճ»-ի «ոգին» հոն մնայ: Ես, ամէն օր, երբ «Փարիզեան»-ի մէջ կը նստէի սուրճ կըմպէի, շատեր ինձի կը մօտենային, կը զրուցէինք, կը ծանօթանայինք... Յոյս ունիմ, որ հիմա ալ, գոնէ տարին երկու-երեք անգամ պիտի կարենամ Հայաստան երթալ եւ որոշ չափով մասնակցիլ այն պայքարներուն ու ջանքերուն, որ պիտի մեր երկիրը քիչ մը աւելի մօտեցնեն մեր երազած օրինակելի պետութեան տիպարին, որ մեր բոլորինը պիտի ըլլայ... Եթէ չունենանք հզօր պետութիւն, սփիւռքահայութիւնը մէկ-երկու սերունդ յետոյ պիտի ձուլի, վերանայ: Հետեւաբար, ինձի համար ամենէն կարեւոր, առաջնակարգ պայքարը այդ է՝ մեր երկիրը շէնցնելը, ոչ թէ ուրիշներունը:

Հարցազրոյցը վարեց՝
Տորք Դալալեան

Միայն վերջին շրջանում Հայաստանից խոշոր կապիտալի արտահոսքի երեք աղմկոտ դէպք է արձանագրուել, որոնց մասին խօսուել է բացայայտ: Վերջերս պաշտօնապէս հաստատուեց, որ ԲՀԿ նախագահ Գագիկ Ծառուկեանը 56.3 միլիոն դոլարով գնել է Լատւիայի մայրաքաղաքի «Ռիգա» հիւրանոցը:

Մինչ այդ մամուլը գրել էր, որ Պետեկամուսնների կոմիտէի նախագահ Գագիկ Խաչատրեանը 200 միլիոն եւրոյով ձեռք է բերել Աւստրիայի Չալցբուրգ քաղաքում գտնուող շոկոլադի գործարանը: Այս տեղեկութեանը ՊԵԿ-ի լրագած արձագանքը ոչ թէ հերքում էր, այլ, ըստ էութեան՝ հաստատում: «Փարիզեան սուրճ»-ի սեփականատեր Վալերի-Աշխէն Գործունեանը յայտարարեց, որ Դեկտեմբերի 29-ին մէկընդմիշտ լքում է Հայաստանը. նա արդէն վաճառել է «Փարիզեան սուրճ»-ը, իսկ Աբովեան փողոցի վրայ գտնուող համանուն սրճարանը վաճառքի ընթացքում է: Սրանք այն դէպքերն են, որոնց մասին լրատւամիջոցներն ու հասարակութիւնը տեղեակ են: Այս ընթացքում, սակայն, իշխանական կուլիսներում շարունակ խօսակցութիւններ են եղել, որ տարբեր գործարարներ ու պաշտօնեաներ տեղափոխում են իրենց բիզնեսը, մասնաւորապէս, Վրաստան: Աժ ԴՅԴ խմբակցութեան պատգամաւոր Արա Նռանեանը նոյնպէս նկատել է այդ միտումը: «Անցնող տարւայ ընթացքում բազմաթիւ հրապարակումներ եղան այն մասին, որ Հայաստանից գործարարները արտահանում են կապիտալ եւ ներդրումներ են անում այլ երկրներում: Ես կառաջարկեմ այդ ներդրումները բաժանել երկու մասի: Առաջինն այն դէպքն է, երբ ձեռնարկութիւնը Հայաստանում բաւական լայն գործունեութիւն է ծաւալել եւ, ունենալով արտահանման հնարաւորութիւններ, չի կարողանում դա անել, որովհետեւ փակւած է հայկական շուկայում եւ ներդրումներ է անում այլ երկրներում՝ իր էքսպանսիան ապահովելու համար: Բայց կայ երկրորդ դէպքը, որտեղ մենք հանդիպում ենք կապիտալի ոչ թէ էքսպանսիայի, այսինքն՝ ոչ թէ ընդլայնմանը կամ հզօրացմանը Հայաստանից դէպի այլ երկրներ, այլ պարզապէս՝ կապիտալի փախուստի»,- մեր զրոյցում իրավիճակը մեկնաբանեց նա: Ըստ տնտեսագետի, այս երկրորդ դէպքում ունենք երկու տեսակի գործարարներ. առաջինը նրանք են, որոնք Հայաստանից փախչում են, որովհետեւ այստեղ հնարաւոր չէ արդար մրցակցութեան պայմաններում գործ անել: Գործարարների երկրորդ խումբը, ըստ տնտեսագետի, պրոիշխանական կամ իշխանութեանը մօտ կանգնած անձինք են, որոնք կապիտալ են արտահանում երկրից: «Այս դէպքը ամենամտահոգիչն է, որովհետեւ սա ապացուցում է, որ նրանք, ովքեր ռէալ, իրական լծակներ ունեն Հայաստանի Հանրապետութիւնում իրավիճակը փոխելու, բարեփոխումներ իրականացնելու, մթնոլորտը լաւացնելու, քաղաքացիների կենսամակարդակը բարձրացնելու համար, իրականում Հայաստանում ապագայ չեն տեսնում եւ պարզապէս իրենց համար ապահովում են պահեստային, այսպէս ասած՝ օդանաւակայաններ այլ երկրներում: Եւ բոլորովին էլ պէտք չէ զարմանալ, բայց նոյն այդ մարդկանց երեխաները սովորում են այլ երկրներում, այդ մարդիկ այլ երկրներում ներդրումներ են անում նաեւ բնակարանների, անշարժ գոյքի մէջ: Այսինքն, կարելի է ասել, որ այն էլիտան, որը գումարներ է արտահանում Հայաստանից, ըստ էութեան՝ ինքը չի հաւատում իր կողմից կառավարող երկրի ապագային: Այ սա ամենամտահոգիչն է»,- ասում է Նռանեանը:

Այսինքն, այդ մարդիկ մի վիճակի են հասցրել Հայաստանը, որ իրենց երեխաների ապագայի համար մտահոգւելով՝ ամէն ինչ անում են, որ նրանք այստեղ չապրեն: «Ստացւում է՝ իրենք վախենում են այն երկրից, որը թողնում են իրենցից յետոյ»,- կարծում է Նռանեանը:

Աղբիւր՝ «Հայկական ժամանակ»

Երեւանի Պետական համալսարանի հրատարակչութիւնը պետպատկերի շրջանակներում տպագրել է ընթերցողի սեղանին է դրել բազմավաստակ հնագէտ Սանդրո Սարդարեանի «Ժայռապատկերներ» գիրքը (հայերէն, ռուսերէն, անգլերէն), որը ընդգրկում է հեռաւոր ժամանակների արեւստի մնուչներ՝ նեոլիթից բրոնզի դարը ներառեալ, մի քանիսը յայտնաբերած Արագած լեռան քարայրներում (զաղաներ), հիմնական մասը՝ Գեղամայ լեռան լանջերից:

Հրատարակելով հեղինակի մահից 15 տարի անց, գիրքն ամբողջացրեց գիտնականի՝ Հայաստանի հնագոյն պատմութեանը նւիրած մենագրութիւնների շարքը (ռուսերէնով՝ «Նախնադարեան հասարակութիւնը Հայաստանում», եւ «Հայաստանը քաղաքակրթութեան օրրան»):

Հայաստանի հնագոյն պատմութեան բացայայտման բնագաւառում Սանդրո Սարդարեանի ծառայութիւնները դժար է գերազնահատել: 1944 թւականից սկսած Արագածի տարածքի մանրակրկիտ հետազոտութիւններից յետոյ գիտնականն Արտին լեռան լանջերին գտաւ նախամարդու 12 կայան-արհեստանոց, փաստօրէն յայտնաբերուեց եւ լուսաբանուեց մարդկային պատմութեան ամենահին եւ ամենաերկարատեւ ժամանակաշրջանը: Պարզ դարձաւ, որ նախամարդը Հայաստանի տարածքում ապրել է միլիոնաւոր տարիներ առաջ, ձեւաւորուել է, անցել զարգացման բոլոր փուլերը, ընդ որում՝ անընդմէջ:

Այսպիսով, գիտութեան մէջ շրջանառուեց Հայաստանում մարդու ծագման ու անընդմէջ զարգացման իրողութիւնը:

«Պալէոլիթը Հայաստանում» գիրքը թարգմանուեց ֆրանսերէն: Ֆրանսիայի Ակադեմիան Էռնեստ Դիեզի գլխաւորութեամբ գիտա-

ՆԵՌԱՒՈՐ ԺԱՄԱՆԱԿՆԵՐԻ ԱՐՁԱՎԱՆՔԸ՝ ԺԱՅՈՒՊՈՒՍԿԵՐՆԵՐ

Գրիգոր Կարախանեան

կան արշաւախումբ կազմեց, որի պեղումները հաստատեցին Սարդարեանի հնագիտական յայտնագործութիւնների արդիւնքները: Հայկական Տաւրոսի եւ Ջազրոսի լեռնաշղթաների միջեւ, Շանիդար կոչուող քարայրում, պալէոլիթի երեք շերտերից բացի յայտնաբերուեցին մինչեւ 17-րդ դարը ձգուող մարդու բնակութեան շարունակական հետքեր:

Ս. Սարդարեանի յաջորդ՝ «Նախնադարեան հասարակութիւնը Հայաստանում» գրքին անդրադարձաւ բրիտանական հնագիտական մասնուրը՝ թարգմանաբար հրատարակելով որոշ գլուխներ:

Առաջաւոր Ասիայի տարածքում արդիւնաշատ պեղումներ իրականացրած ակաճաւոր հնագէտ Չարլզ Բարնեյն իր բնորոշմամբ «շնորհակալութեամբ օգտագործելով Ս. Սարդարեանի պեղումների արդիւնքները» հրատարակեց «Արարատը եւ Կովկասը. բլուր-բնակատեղիների բնակիչները» աշխատութիւնը:

1958 թւականից սկսած ողջ 25 տարի, Ս. Սարդարեանը պեղել է մ.թ.ա IV-II հազարամեակներին

պատկանող Երեւանի մասը կազմող Շենգաւիթի հնագոյն բնակատեղին, յայտնաբերել է այդ ժամանակի համար բացառիկ հնագիտական մասունքներ, որոնք զարդարում են Հայաստանի Պատմութեան պետական եւ Շենգաւիթի թանգարանները: Այդ ժամանակից ի վեր, Շենգաւիթի բնակավայրը մասնագետների շրջանում համաշխարհային հռչակ է ձեռք բերել:

Արագածի եւ Գեղամայ լեռների լանջերին սփռած ժայռապատկերների ուսումնասիրութեամբ Սարդարեանը զբաղւել է 1945-1961 եւ 1963-1982 թւականներին՝ Երեւանի պետական համալսարանում հնագիտութիւն դասաւանդելուն եւ Շենգաւիթից գատ մի շարք հնավայրերի (Կղզեակ-բլուր, Շրեշ-բլուր, Աղւեսի բներ) պեղումներին զուգընթաց:

Յայտնաբերած որոշ ժայռապատկերներ տպագրուել են հեղինակի աշխատութիւններում, իսկ «Ժայռապատկերներ» գիրքը ամփոփում է 205 մնուչ:

Երկրագնդի տարբեր մասերում սփռած ժայռապատկերները որպէս տեսալ ժամանակաշր-

ջանի մարդու նիւթական եւ հոգեւոր կեանքի արտացոլում, կարեւոր պատմական սկզբնաղբիւրներ են, քանի որ հարուստ նիւթ են տալիս վաղնջական ժամանակների կենցաղը, պաշտամունքը, սովորութիւններն ու արւեստը ուսումնասիրելիս: Սկիզբ առնելով հին քարի դարից, ընդգրկելով հազարամեակներ, տարբեր երկրներում ժայռապատկերներն ունեն կատարման տարբեր տեխնիկա՝ բազմազոյն հանքային ներկերով նկարւած են քարանձաւների պատերին, ուրւագծային պատկերներ են, հարթաքանդակներ: Հայաստանում դրանք փորագրւած են բազալտին:

«Նախնադարեան մարդու կեանքի պատմութիւնը լուսաբանելու համար ժայռապատկերները պակաս կարեւոր չեն, քան Եւրոպայի քարի դարի քարայրային պատկերները», գրում է գրքի հեղինակը:

Հայաստանի առաւել հնագոյն ժայռապատկերները պատկերում են այծեամներ, մուֆլոններ, եղջերուներ, շներ, ձիեր, գոմէշներ, գիշատիչներ: Աւելի ուշ շրջանի ժայռապատկերներում նետ-աղե-

ղով, տէգերով զինւած որսորդներ են, կանայք, թռչուններ, տարբեր տիպի սայլեր, ծածկասայլեր:

Կարեւոր է գրքի եզրայանգումը: Հեղինակը տարանջատել է նախնադարեան հասարակութեան ժամանակաշրջանի պատկերներն ըստ բովանդակութեան ու ոճական առանձնայատկութիւնների:

Առայժմ Հայաստանում գտնւած ամենահին նմուշը Ջերմուկի փղի պատկերն է: Միագիծ ժայռապատկերները (այծեր, նետ-աղեղով զինւած մարդիկ առանց շան ուղեկցութեան) պատկանում են մեզոլիթին, խորաքանդակ գծային ժայռապատկերները (բազմաֆիգուր սիւժետային նկարներ, կենդանիներ, նետ-աղեղով զինւած որսորդներ շան ուղեկցութեամբ, հողագործութեան եւ անասնապահութեան մէջ կիրառւող քաշող կենդանիներ) էնեոլիթ-պղնձի դարին:

Ժայռապատկերների փոքրաթիւ խումբը (գերազանցապէս Սիւնիքի նիւթերը) վերագրւում են մ.թ.ա. II-I հազարամեակին:

Արագածի, Սիւնիքի, Գեղամայ

լեռների ժայռապատկերները հեղինակն իրաւամբ համարում է Հայաստանի հնագոյն մարդու արւեստի հետաքրքրական դստերուններ:

Ժայռապատկերների առանձին նմուշներ Հայաստանում յայտնաբերել են աւելի քան 100 տարի առաջ, տարբեր ժամանակներում ուսումնասիրել են հնագէտների, այդ թւում տողերիս հեղինակի կողմից, գրել են գիտական աշխատութիւններ: Առաջիկայում եւս, կարծում ենք, նոր անդրադարձներ կը լինեն Հայաստանի ժայռապատկերներին:

Ս. Սարգստեանի հետեւողութեամբ շարունակւում են ժայռապատկերների նոր յայտնաբերումները եւ գիտական մանրակրկիտ ուսումնասիրութիւնները:

Աղբիւր՝ Ազգ օրաթերթ

ԼՈՐԵՏԱ ԼԱՔՍԻ ՉԱՓԱՀԱՍ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐԸ

Լորետա Լաքսի լուսանկարները

րը նմանում են նկարչութեան: Դրանք համարեա բոլորը մանուկների լուսանկարներ են, որոնց ամեն բանը՝ կոմպոզիցիան, գույները եւ յետին պլանը մանրամասնօրէն մախամտածւած, ծրագրւած եւ գործադրւած են: Լաքսի

լուսանկարների սիւժէն մանուկներն են, սակայն այդ մանուկների դէմքերի արտայայտութիւնը մանկական չէ. ասես այդ մանկական մարմնի եւ դէմքի մէջ տեսնում ենք ապագայի հասուն մարդուն՝ իր հոգսերով եւ բարդ մտապատ-

կերով: Լաքսը ինքը խուսափում է մեկնաբանել թէ ինչո՞ւ է միայն լուսանկարում երեխաներին, ինչո՞ւ այսպիսի նկարչական ոճով եւ այսպիսի արտայայտություններով: Նա իր գործի մասին ասել է, որ հիմնականում նկարիչ է եղել,

սակայն չի սիրել նկարչական աշխատանքի թառած-թափուածութիւնը, եւ գերադասել է գոյների վրայ աշխատել մի լաւ համակարգիչով:

Լաքսը ծնւել է 1969 թւականին Արեւելեան Գերմանիայի Դեստեն քաղաքում: 1990-ականներին ու-

սանել է Միւնխենի կերպարուեստի ակադեմիայում: Նրա արուեստում նկատելի է Անգլիայի Վիկտորիա թագուհու շրջանի մանկական դիմանկարների, ինչպէս նաեւ 17-րդ դարի իսպանացի անւանի նկարիչ Դիեգո Վելասքեզի գործերի ազդեցութիւնը:

ԲԱՆՋԱՐԵՂԵՆԻ ՍՈՒՖԼԷ

Բաղադրույթին

Սուճակ	100 գրամ
միջակ սոխ	1 գլուխ
զազար	2-3 հատ
սխտոր	2 հատիկ
եփած եգիպտացորեն	3 ճ.գ.
պինդ լոլիկ	3 հատ մեծ
մանրացրած տոլմայի պղպեղ	1 բաժակ
ծու	5 հատ
քերած Գոդա պանիր	200 գրամ
սպիտակ սոուս(3 ճ.գ.ալիւրով)	50 գրամ
աղ, պղպեղ ու կարի	ըստ ճաշակի

Պատրաստման եղանակ

Բոլոր բանջարեղենները մանրացնել ու իրար հետ խառնել: Ձւի դեղնուցն ու սպիտակուցն առանձնացնել եւ առանձին այնքան հարել որ սպիտակուցը պինդ փրփուր, իսկ դեղնուցը՝ սպիտակագոյն դառնայ:

Ապա երկուսն էլ ինչպէս եւ սպիտակ սոուսը աւելացնել բանջարեղենին, եւ մի քիչ խառնելուց յետոյ լցնել պատրաստած փիռէքսի մէջ: Վերջում զանգւածը ծածկել քերած պանիրով, դնել ջեռոցի միջին մասում, եւ 180 սանտիգրադ ջերմաստիճանում 40 րոպէ եփել մինչեւ երեսը ոսկեգոյն դառնայ:

Կարելի է սուֆլէն զարդարել կանաչիով:

Բ Ա Ր Ի Ա Ն Ո Ր Ժ Ա Կ

Եռոցի կամ սրճեփի նստւածքը
Եռոցը կամ սրճեփն օգտուելիս, ժամանակի ընթացքում դեղնում կամ նստւածքով ծածկուում են, որը մաքրելու համար բաւական է սպիտակ քացախը ջրի հետ խառնել ու լցնել նրա մէջ եւ թողնել եռայ: Կը տեսնէք, որ այդ նստւածքը հեշտութեամբ կը մաքուի:

Պլաստիկ իրերի հոտը
Տան կահ-կարասիների մէջ, յատկապէս խոհանոցում քիչ չեն պլաստիկից պատրաստւած իրերը, որոնք յաճախ տհաճ են իրենց արծակած սուր ու աւելորդ հոտով: Լաւ է իմանաք, որ այդ հոտը կը վերանայ, եթէ այն մաքուր լւացելուց յետոյ դնենք սառցարանում եւ մէկ-երկու օր թողնենք այնտեղ սառչի:

Ապակէ իրերի փայլեցնելը
Որպէսզի ապակեայ իրերը աւելի փայլ ունենան, կարելի է դարձեալ քացախից օգտուել: Ապակեայ փոքր իրերը կամ ամանները, օրինակ բաժակները պէտք է թողնել ջրի ու քացախի խառնուրդի մէջ. արդիւնքում նրանք փայլելու են առաջին օրւայ պէս:

Վերացնենք բոլոր բծերը
Եթէ խոհանոցի պլաստիկից, քանուչուկից կամ ճենապակեայ որելէ ամանի վրայ մնացել է թէյի կամ սուրճի հետք եւ ձեռքի տակ քիմիական լւացքի նիւթ չունէք, կարող էք օգտագործել սոդայի փոշի. այն մի խոնաւ շորով թաթախէք, եւ մաքրէք այդ բծերը:

Հարթուկի նստւածքը
Ընդհանրապէս գոլորշիով հարթուկները, մի առ ժամանակ օգտագործելուց յետոյ, նրանց ծակոտիները փակուում են աղային

նստւածքով, որոնց բացելու համար կարիք չկայ շատ չարչարել: Այդ նպատակով բաւական է ջրի փոխարէն նրա մէջ լցնել սպիտակ քացախ եւ թողնել 24 ժամ այդպէս մնայ, որից յետոյ քացախը դատարկել եւ մի քանի անգամ ջրով ողողել. այդպիսով ողջ նստւածքը կը պոկւի եւ ծակոտիներն էլ կը բացուեն:

Հեռուստացոյց
Երեխաները յաճախ սովորութիւն ունեն ձեռք տալ հեռուստատէկրանին, եւ իրենց մատնահետքերը թողնել հեռուստացոյցի վրայ: Դրանց մաքրելու համար նախ պէտք է անջատել հեռուստացոյցը, ապա սկզբում փոշին մաքրել, եւ դրանից յետոյ միայն մի կտոր բամբակ թրջել ջրի ու ալկոհոլի խառնուրդի մէջ եւ մաքրել էկրանը: Իհարկէ խորհուրդ չենք տալիս այս գործի համար սրբիչի պէս կտրոններ օգտագործել: Հեռուստացոյցի միւս մասերը մաքրելու համար կարելի է օգտուել հեղուկ պարաֆինից: Նոյն կերպ կարելի է մաքրել նաեւ վիդէօն եւ ձայնարկիչը:

Խոհանոցի ստիլից լւացարանը
Խոհանոցի ստիլից լւացարանը երբեք քիմիական նիւթերով մի մաքրէք, որովհետեւ կարճ ժամանակից յետոյ այն կը կորցնի իր սկզբնական փայլը: Այս նպատակով էլ օգնութեան է հասնում քացախը, որով թաթախած բամբակը քսելով լւացարանին, այն կը դարձնենք մաքուր ու փայլուն:

ՄԵՍՍԻՆ ԻՐ ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆ Է ՅԱՅՏՆԵԼ ԶԱԽԻՆ

Արման Տ.Ստեփանեան

Ամէն տարի Նոր Տարւայ արձակուրդներէից անմիջապէս անց, տեղի է ունենում «Ոսկէ գնդակ» մրցանակաբաշխութիւնը, որում ընտրուում է նախորդ տարւայ լա-ւագոյն ֆուտբոլիստը:

Այսպիսով երրորդ անգամ անընդմեջ «Ոսկէ գնդակ»-ին արժանացած արգենտինացի ֆուտբոլիստ Լիոնէլ Մեսսին իր երախտագիտութիւնն է յայտնել ակումբակից՝ քւէարկուքեան արդիւն-

քում երրորդ տեղն զբաղեցրած Զալիին: «Շատ ուրախ եմ պատուաւոր այս մրցանակին կրկին անգամ արժանանալու համար», - ասել է Մեսսին՝ «Ոսկէ գնդակ»-ի կրկնակի դափնեկիր Ռոնալդոյից ստանալով պատուաւոր մրցանակը: «Այս յաջողութեան համար ցանկանում եմ երախտագիտութիւնս յայտնել բոլոր նրանց, ովքեր քւէարկել են իմ օգտին: Յաջողութիւնս ցանկանում եմ կիսել Բարսե-

լոնայի եւ Արգենտինայի հաւաքականի իմ խաղընկերների հետ, բայց առանձնայատուկ ցանկանում եմ առանձնացնել իմ լա-ւագոյն ընկերոջը՝ Չաւիին, ով նոյնպէս արժանի էր «Ոսկէ գնդակ»-ին: Ինձ համար մեծագոյն հաճոյք է նման մարդու հետ կողք-կողքի խաղալը»:

Մրցանակաբաշխութիւնից յետոյ ՈւեՖԱ-ի նախագահ Միշէլ Պլատինին գովեստի խօսքեր է ասել Լիոնէլ Մեսսիի հասցէին: «Ֆուտբոլում ամէն ինչ շատ արագ է զարգանում: Երբ Ռոնալդինիօն 2005թ. արժանացաւ «Ոսկէ գնդակ»-ին, ինձ շատերն էին ասում, որ նա դեռ շատ կը նւաճի այդ տիտղոսը, սակայն դա նրա միակ «Ոսկէ գնդակ»-ը եղավ: Մեսսին այժմ ամբողջական հաւաքածու ունի: Նա պարզապէս պէտք է խաղայ Բարսելոնայի նման թիմում, իսկ հոգով Մեսսին մարդասպան է: Թւում է՝ նա շատ բարի է, սակայն այդքան զոլ խփելու համար դու պէտք է մարդասպան լինես», - ասել է Պլատինին:

Ֆրանց Բեկենբաուերն էլ, որն երկու անգամ արժանացել է «Ոսկէ գնդակ»-ի, յայտարարել է, որ «... արգենտինացի Լիոնէլ Մեսսին, ով երրորդ անգամ ստացաւ հեղինակաւոր մրցանակը, դեռ պէտք է ապացուցի, որ նա բոլոր ժամանակների լաւագոյն ֆուտբոլիստն է: Այսօր Մեսսին, անկասկած, լաւագոյնն է շխարհում : Սակայն որպէսզի իմանալ, թէ արդեօք նա բոլոր ժամանակների լաւագոյն ֆուտբոլիստն է, պէտք է սպասել: Կարծում եմ, որ միայն մի քանի տարի յետոյ մենք կ'իմանանք, թէ նա իրօք համար մէկն է»:

ԱՂԱՍԻՆ ԳՈՎԱԶԴԱՅԻՆ ՊԱՅՄԱՆԱԳԻՐ Է ԿՆՔԵԼ JACOBS CREEK-Ի ՇԵՏ

Աշխարհի նախկին ուժեղագոյն թեմիսիստ հայազգի Անդրէ Աղասին դարձել է գինի արտադրող Jacob's Creek ընկերութեան գովազդային նոր արշաւի դէմքը, որը Ուիմբլդոնի պաշտօնական հովանաւորն է: Պայմանագիրը ստորագրուած է մինչեւ 2015թ.: Գովազդային արշաւի շրջանակներում տեսապատմութիւնների շարք դուրս կը գայ Աղասիի մասին:

ԽԱՐԴԱՆ ՄՐՅԱՎԱՐԸ

Նախորդ տարի Բուլղարիայի ֆուտբոլի ֆեդերացիան որակազրկել էր մրցավար Լուիչեզար Եօնովին, ով առանց ֆեդերացիային տեղեակ պահելու հանդիպումներ էր վարել Հարաւային Ամերիկայում: Վերջերս Եօնովը վարել է Թուրքիայի Բելէկ քաղաքում կայացած Ալկմար-Վերդեր ընկերական հանդիպումը: Կազմակերպիչներին նա ներկայացել է իր հայրենակից Ռայչօ Ռայչելի անունով եւ մոլորութեան մէջ զգել նրանց: «Այս պատմութիւնը եւս մէկ անգամ վկայում է, որ անցած տարի մենք ճիշտ որոշում ենք կայացրել», - յայտարարել է ԲՖՄ-ի մրցավարական յանձնաժողովի ղեկավար Կոստադին Կստադինո-

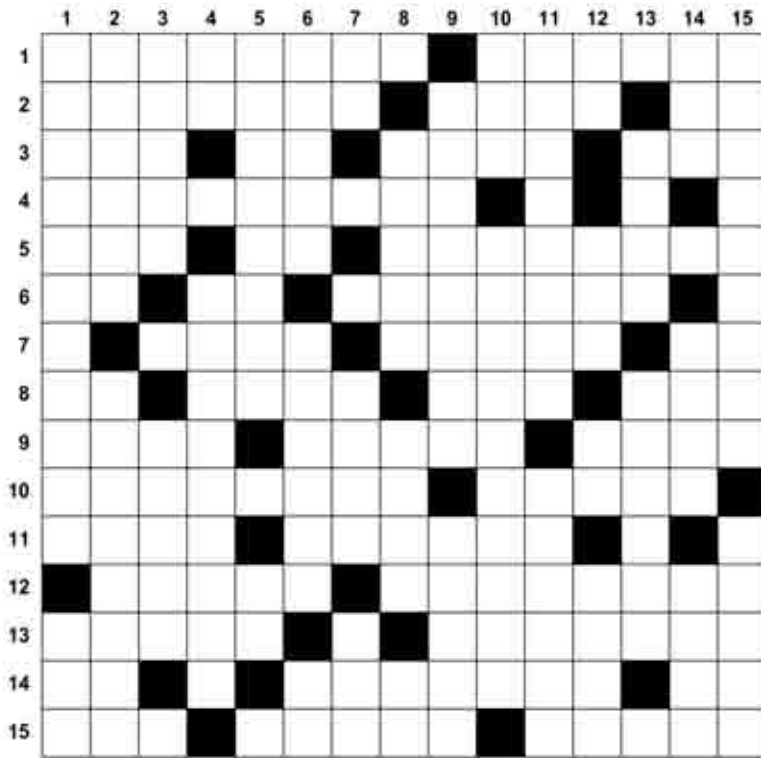
ԿԱՍԻԼԻԱՍԻ ԱՆՈՒՆՈՎ ՊՈՂՈՏԱՅ

Մոստովլէսի Սպորտի պողոտան այսուհետ կրելու է Իկեր Կասիլիասի անունը: Մոստովլէսի քաղաքապետն անձամբ է մասնակցել միջոցառմանը: «Ես շատ հպարտ եմ վերադառնալ քաղաք, որտեղ մեծացել եմ: Ես ցանկանում եմ շնորհակալութիւն յայտնել քաղաքապետին եւ իմ նախկին մարզիչներին: Այն, որ այժմ փողոցը կրում է իմ անունը, կը ստիպի ինձ աւելի պատասխանատու զգալ այն ամէնի համար, ինչ ես անում եմ: Իմ անունը դարձաւ Մոստովլէսի մի մասնիկը: Սա հպարտութիւն է, ուրախութիւն, պատիւ», - ասել է Կասիլիասը:

վր: Վերջինս նշել է նաեւ, որ Եօնովը Բելէկում կայացած ընկերական խաղի ժամանակ աչքի է ընկել մի շարք դուրագներում: Հիմնական ժամանակին մրցավարը 10 րոպէ է աւելացրել, որի ժամանակ կասկածելի 11 մետրանոց եւ տուգանային հարած է նշանակել: Այդ խաղում Վերդերը յաղթել էր 2:1 հաշւով:

ՅՈՐԻՉՈՆԱԿԱՆ

- 1-Յայոց հերոս թագուհին, որ տիպար հայուհի էր եւ մարմնացումը հայրենասիրութեան - յաւելում, զարգացում:
- 2-Թախանձելը - անկուշտ - կրկնութիւնը թռչնածայն:
- 3-Խօսքի մէկ մասը, որ գրել է հակառակ - դեռ տաս չի դարձել - հայոց բերդերից - կաշից պատրաստուած աման:
- 4-Քաղցր ձայն ունեցող:
- 5-Լռութիւնը պահպանէք - հայերէնի երեսուներորդի անունը - լայնարձակ հողային տարածք:

- 6-Առարկայ - ձայնանիշ - խայտաբղէտ:
- 7-Յայոց նահապետներից - խօսակցական դանդաղուշ - ցաւի արտայայտութիւն:
- 8-Քօղարկած սուտ... - սեւով պատած - տարածութեան միաւոր որոշ երկրներում - հիմա:
- 9-Իգական օտար անուն, որ ցաւօք գործածուում է նաեւ մեր մէջ - փայտաշէն առագաստանաւ - վերացական, չստեղծած:
- 10-Ուրիշին չնմանող, իր յատկանիշներով - քիմիական պարզ տարր, որ լաւ հաղորդիչ է ջերմութեան եւ էլեկտրականութեան:

- 11-Աջից՝ իսլամական աղօթքի կանչող ձայն - ասածը ժխտել:
- 12-Ջրային փոխադրամիջոց - զարդարում է գլուխը:
- 13-Ինքնաշարժի հանգստավայր - ձեռք բերել /որել առարկայ/:
- 14-Բացականչութիւն - ձեռագործի տեսակ - ֆրանսիական մանր դրամ հնում:
- 15-Յոլոված անձնական դերանուն - անիմաստ - աջից շտեմարան:

ՈՒՂՈՒՅԱՅԵԱՑ

- 1-Յիւանդագին երեւոյթ, որով աւաղ տառապում են մեր արեւստագէտներից ոճանք - մագ:
- 2-Գունաւոր կաւի մի տեսակ - Մարիամ Աստուածածին:
- 3-Լրագրային ժամանց - արական անուն:
- 4-Մակերեսի միաւոր - բուդդայական կրօնի կապուղ, յետեւող:
- 5-Յանգրանելու տեղ, իշխանական աթոռ - եռանդ, կորով:
- 6-Յակիթի ձեւ ունեցող - մարմնի վրայ առաջացած կոշտ ելուստ, նաեւ գուղձ - կրկնած բաղաձայն:
- 7-Օժանդակ բայ- թախծալիք - ստեղծագործութիւն:
- 8-Ուռուցք, պալար, բուշտ - Արեւելեան Ատրպատականի քաղաքներից, որ այստեղ երեւում է հարաւից- թերի բառ:
- 9-Բանաստեղծը այս ածականով է բնորոշում հայրենի ծաղիկները - ցածից վերջին հագուստը:
- 10-Տուտ - սա էլ ածական կատի համար:
- 11-Մագիլներ ունեցող - բարձրանալու միջոց է:
- 12-Աղձատուած վեհ - ալիւրի թափելը ջաղացի քարի տակից - ժխտական ածանց - մանր դրամ Թուրքիայում:
- 13-Գրեական պիտոյք - չգիտես ինչպէս դիմես սրան, երբ անուն չունի:
- 14-Ճանապարհ - վախազու, վիթխարի - ԱՄՆ-ի տիեզերական կենտրոն:
- 15-Ջիրիդ - ուժով մի տեղից մի բան պոկելը:

Անցեալ համարի պատասխանները

6	2	8	1	4	9	3	7	5
1	7	9	3	5	6	8	2	4
5	4	3	8	7	2	6	9	1
9	3	2	5	1	8	4	6	7
8	1	7	6	9	4	5	3	2
4	6	5	7	2	3	9	1	8
2	8	4	9	6	7	1	5	3
3	5	6	2	8	1	7	4	9
7	9	1	4	3	5	2	8	6

4	7	6	9	3	5	8	2	1
9	5	2	1	7	8	4	6	3
3	8	1	4	2	6	5	7	9
6	4	5	2	8	9	1	3	7
8	1	3	5	6	7	2	9	4
2	9	7	3	1	4	6	5	8
1	6	8	7	9	2	3	4	5
7	3	4	6	5	1	9	8	2
5	2	9	8	4	3	7	1	6

6	5	7	8	1	9	4	3	2
2	3	9	4	6	5	8	1	7
8	4	1	3	7	2	6	5	9
4	6	2	1	8	7	5	9	3
3	7	5	9	4	6	1	2	8
9	1	8	2	5	3	7	4	6
7	2	4	5	9	8	3	6	1
1	8	3	6	2	4	9	7	5
5	9	6	7	3	1	2	8	4

دوره هفتاد و نهم
اجتماعی فرهنگی

همپوش

هنر معاصر ارمنستان:
مارتیروس ساریان

چه بخوریم؟ چرا؟

صاحب امتیاز و مدیر مسؤول:
لئون آهارونیان

دبیر تحریریه: روبرت صافاریان

شورای نویسندگان:

کارمن آذریان

لیا خاچکیان

گارون سرکیسیان

آرمینه ملیک ایسرائلیان

مدیر هنری: لیا خاچکیان

ویراستار بخش فارسی: نسیم نجفی

وب سایت: کاجیک صافاریان

ورزش: آرمان در استپانیان

اشتراک: کاترین یعقوبی

نشانی: تهران، خیابان انقلاب، بین
ولی عصر و فلسطین، شماره ۱۰۴۸

تلفن: ۶۶۴۹۵۱۸۰

۶۶۴۹۲۶۹۳

تله-فاکس: ۶۶۴۹۵۲۰۸

نشانی وبسایت:

www.hooos.com

وبسایت فارسی:

http://farsi.hooos.com

پست الکترونیکی:

hooos@inbox.com

در این شماره

- ۲ در صفحات ارمنی این شماره
- ۴ مهاجرت اقلیت‌های دینی و خطر نابودی گوناگونی فرهنگی
روبرت صافاریان
- ۶ نگاهی به کتاب «کلیمیان و آرامنه در اسناد مجلس شورای ملی (دوره‌های دوم تا پنجم)»
آناهید خزیر
- ۸ نقاشان معاصر ارمنی: مارتیروس ساریان
- ۱۱ پیرامون واژه مشترک پات در زبان‌های ایرانی و ارمنی
ادیک مهربان

بخش ارمنی

- ۲ نخستین نشست‌های مجمع نمایندگان آرامنه ایران در سال جدید میلادی
- ۳ ک ۲ تاب‌های جدید
- ۴ فیلم ایرانی جدیدی نادر از سیمین برنده جایزه گلدن گلاب شد
ر. ص.
- ۶ چرا آرامنه از پتانسیل مسلمانان استفاده نمی‌کنند؟
واهرام آقاجانیان

چه بخوریم؟ چرا؟

دکتر محبت از

پایان افسانه‌ها

پایان رژیم‌های معجزه‌گر باب روز

تاریخچه رویکردهای ما به تغذیه

- ۱۴ کافه «قهوه پارسی» قربانی تصمیم شهرداری ایروان
گایانه آبراهامیان
- ۱۴ مصاحبه با مالک کافه «قهوه پارسی»
دورک دالالیان
- ۱۷ جریان خروج سرمایه از ارمنستان
لوسینه بارسقیان
- ۱۸ نقاشی روی صخره‌ها
گریگور کاراخانیان
- ۲۰ کودکان بالغ لورتا لاکس
- ۲۲ آشپزی
- ۲۳ خانه‌داری
- ۲۴ ورزش
- ۲۶ سرگرمی
آرمان در استپانیان

خطرناک فشار خون می‌شود و درست نیست که بر اساس وضعیت این ده درصد برای همه نسخه تجویز کنیم. اما در عین حال درباره استفاده بیش از اندازه از نمک هم هشدار می‌دهد. مصرف بیش از اندازه نمک (سدیم) اشتها را بالا می‌برد و باعث پرخوری و افزایش وزن می‌شود. آدم طبیعی پنجاهوپنجم‌ساله که فشار خونسش بالای ۱۴ روی ۹ نباشد، در صورت استفاده اندک از نمک، پنج سال عمر اضافی به دست می‌آورد.

پتانسیل مسلمان‌ها برای ارامنه

واهرام آقاجانیان، سردبیر نشریه نیروی سوم، در مقاله‌ای، به نظر منفی برخی نویسندگان درباره شریعت اسلام انتقاد کرده است. او توضیح می‌دهد که این افراد با زیاده‌روی در زمینه مخالفت با پان اسلامیسیم، آب به آسیاب مبلغان آذربایجانی می‌ریزند؛ مبلغانی که می‌کوشند نظر افکار عمومی کشورهای اسلامی را علیه ارمنستان و ارامنه تحریک کنند. او یادآوری می‌کند در زمان کشتار ارامنه در امپراتوری عثمانی در سال‌های جنگ جهانی اول، عرب‌های مسلمان جان هزاران نفر از ارامنه را نجات دادند و اگر نبود رفتار دوستانه ایرانی به عنوان همسایه ارمنستان، قره‌باغ و ارمنستان در سال‌هایی که توسط آذربایجان و ترکیه در محاصره اقتصادی قرار گرفته بودند، اوضاع‌شان خیلی خراب‌تر از آن چه که بود می‌شد.

امروز نیز هزاران ارمنی در کشورهای مسلمان خاورمیانه و آسیای میانه زندگی می‌کنند و در این کشورها همکاری مؤثری با نیروهای مخالف ترکیه دارند. نادیده گرفتن این پتانسیل، از دید نویسنده مقاله، عاقلانه به نظر نمی‌رسد. او همچنین به جمعیت کثیری اشاره می‌کند که پدران‌شان در زمان قتل‌عام برای نجات جان خود مسلمان شده‌اند؛ کسانی که عمدتاً در سرزمین‌های شرقی ترکیه امروزی زندگی می‌کنند و تبار ارمنی خود را فراموش نکرده‌اند. این جمعیت هرچند امروز مسلمان هستند، اما نسبت به ارامنه احساس همدلی می‌کنند و راندن آن‌ها یا بی‌توجهی به پتانسیل آن‌ها اشتباه بزرگی خواهد بود.

نویسنده حتی حضور این ارامنه‌ی «دیروز مسیحی» و «امروز مسلمان» را در همایش‌های کشورهای اسلامی مفید می‌داند. آن‌ها می‌توانند با مشارکت

نشود، بی‌زیان و حتی مفیدند. او شیر پرچرب، انواع چربی، نمک و شکلات را مورد بررسی قرار می‌دهد. و درباره انواع روغن توضیح می‌دهد که برخی از این روغن‌ها، مانند روغن کانولا یا روغن زیتون، که کلسترول LDL (کلسترول بد خون) را کاهش می‌دهند و یا کلسترول HDL (کلسترول خوب خون) را افزایش می‌دهند، برای سلامتی ما مفیدند. یکی از مهم‌ترین نکاتی که او به عنوان یک پزشک به آن رسیده است این است که واکنش بدن اشخاص مختلف به کلسترولی که با خوراکی‌ها وارد بدن می‌شود، فرق می‌کند. برخی آدم‌ها نسبت به مقادیر پایین کلسترول نیز حساس‌اند و برخی دیگر از پس مقادیر نسبتاً بالای کلسترول بر می‌آیند. به عبارت دیگر کلسترول درون مواد غذایی عیناً به کلسترول خون بدل نمی‌شود و از این نظر، آدم‌های مختلف بسیار متفاوت‌اند. اما همه چیز باید به اندازه مصرف شود. مصرف متعادل شرط اصلی سلامتی است. مصرف بیش از اندازه گوشت قرمز (بیش از نیم کیلو در هفته) باعث می‌شود خود را از مصرف ماهی که حاوی مواد مفیدی چون اسیدهای چرب امگا-۳ است و در بازسازی سلول‌های مغز نقش اساسی دارد، محروم کنیم. اما نمک. دکتر از بر این باور است که مصرف نمک در ده درصد آدم‌ها باعث افزایش

**چه بخوریم، به روایت دکتر محمّت‌زُن:
پایان افسانه‌ها، پایان رژیم‌های
معجزه‌گر باب روز**

دکتر از جراح قلب و چهره رسانه‌ای مشهوری در تلویزیون‌های آمریکا است. علاوه بر اجرای چندین شو تلویزیونی درباره مسائل پزشکی و بهداشتی، گاهی هم برای مجلات مهم آمریکایی در همین زمینه‌ها مقاله می‌نویسد. موضوع اصلی این شماره هوئیس اختصاص یافته است به ترجمه مقاله‌ای که او در یکی از شماره‌های اخیر هفته‌نامه تایم درباره کم و کیف خوراک ما و تحولاتی که در طی سال‌ها در این عرصه به وقوع پیوسته نوشته است. عنوان فرعی مقاله می‌گوید که زمان کنار گذاشتن رژیم‌های غذایی معجزه‌گر و یک‌جانبه مانند سوپ کلم فرا رسیده است. امروز بشر بیش از هر زمان دیگری قادر است مواد غذایی مفید تولید کند و آن را در همه فصل‌های سال در اختیار داشته باشد. علاوه بر این، امروزه آدمیزاد بیش از هر زمان دیگر می‌داند هر یک از مواد غذایی با بدن ما چه می‌کنند و لذا چه باید خورد و چقدر.

در بخش نخست این نوشته که در این شماره چاپ شده است، دکتر از استدلال می‌کند که بسیاری از مواد غذایی که در دوره‌هایی به عنوان عوامل خطرناک معرفی شده‌اند، اگر در مصرف آن‌ها افراط

در کنگره اسلامی و سایر سازمان‌های مشابه مانع این شوند که آذربایجان و ترکیه به مناقشات ارمنستان-آذربایجان بر سر قره‌باغ، رنگ مذهبی دهند و حمایت و کمک کشورهای اسلامی را به سوی خود جلب کنند.

یک قهوه‌خانه و

مناسبات دیاسپورا و ارمنستان

شهرداری ایروان اعلام کرده است می‌خواهد پیاده‌روهای شهر را به اهالی شهر برگرداند. این تصمیم به معنای برچیدن بساط کافه‌های و تریاهایی است که میز و صندلی خود را در این پیاده‌روها چیده‌اند. «قهوه پاریسی» واقع در خیابان آبوویان یکی از این کافه‌هایی بود که مأموران شهرداری به آن مراجعه کردند و تقاضا کردند در عرض چند روز پیاده‌رو را تخلیه کند. اما صاحب این کافه، خانم والری-آسخن گرتزونیان، سرمایه‌گذاری از ارمنه‌ی فرانسه که شانزده سال پیش این قهوه‌خانه را بنیان گذاشت، نظر دیگری دارد. او نیز مانند بسیاری از شهروندان شک دارد که مأموران بساط دیگر دکان‌هایی را نیز که پیاده‌روها را اشغال کرده‌اند برچینند و این اقدام را فشاری می‌داند که از سوی حکومت بر او و دیگر سرمایه‌گذاران دیاسپورایی شهر وارد می‌شود.

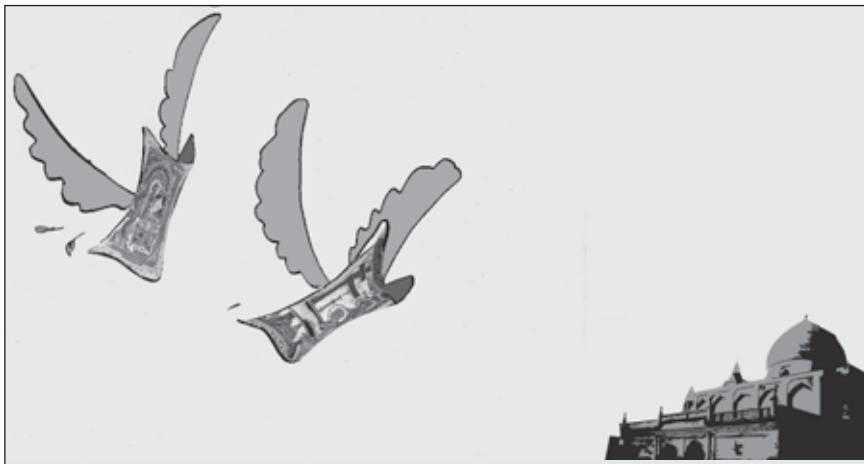
خانم گرتزونیان اینک «قهوه پاریسی» را فروخته و به فرانسه بازگشته است. او در مصاحبه‌ای با روزنامه پاریسی نور هاراج خود را قربانی فساد اقتصادی حاکم بر ارمنستان می‌داند و از عملکرد دستگاه‌های مالیاتی آن کشور انتقاد می‌کند. او همچنین معتقد است که همراهی‌اش با اپوزیسیون، در فشارهایی که بر او آورده‌اند مؤثر بوده است. او اکنون در این اندیشه است که چگونه خود را با زندگی در فرانسه تطبیق دهد. خانم گرتزونیان تصویب قانون مجرمیت انکار نسل‌کشی در مجلس ملی فرانسه را دستاورد ارمنه‌ی فرانسه می‌داند و می‌گوید نباید اجازه داد دولت ارمنستان این پیروزی را به نام خود تمام کند.

موارد دیگری از رفتن سرمایه‌گذاران ارمنی تبار از ارمنستان نیز وجود دارد. ماجرای «قهوه پاریسی» صرفاً یکی از نمونه‌هایی است که تنش‌های ارمنستان-دیاسپورا در آن به نمایش در آمد. خروج سرمایه از ارمنستان روی دیگری هم دارد

و آن سرمایه‌گذاری سیاستمداران ثروتمند ارمنی در کشورهای دیگر است. همین اواخر مطبوعات ارمنستان از خرید هتل «ریگا» در پایتخت لاتویا، به مبلغ ۵۶ میلیون دلار توسط گاگیگ تزاروکیان، رئیس حزب ارمنستان مرفه، خبر دادند.

بازگشت نقاشی‌های به سرقت رفته از موزه وانک جلفای اصفهان

وقتی یک چنین دزدی‌ای در حوزه مسؤلیت ارگانی اتفاق می‌افتد، معمولاً آن ارگان از مردم عذرخواهی می‌کند و شاید برخی مسؤلان مستقیم استعفا بدهند. اما مسؤلان شورای خلیفه‌گری اصفهان مرتب از خود تشکر کردند و به مطبوعاتی که در این باره نوشتند، تاختند. گفتنی است که تنها بعد از افشای دزدی اشیاء قیمتی موزه در روزنامه آژگ ارمنستان بود که شورای خلیفه‌گری اصفهان

در یکی از آخرین روزهای سال گذشته میلادی شورای خلیفه‌گری ارمنه اصفهان با انتشار اطلاعیه‌ای اعلام کرد که نقاشی‌هایی که از موزه وانک جلفای اصفهان به سرقت رفته بودند به موزه بازگردانده شده‌اند. بنا بر این اطلاعیه، در روز بیست‌وهفتم دسامبر، دو تابلو و پنج برگ از دست‌نوشته‌های موزه توسط نیروهای انتظامی و با حضور نمایندگان سازمان میراث فرهنگی به نمایندگان قانونی موزه تحویل داده شده‌اند. طبق معمول اطلاعیه‌های شورای خلیفه‌گری درباره سرقت اشیاء هنری از موزه وانک، نویسندگان از تلاش‌های پی‌گیر شورای خلیفه‌گری تشکر کرده‌اند و عودت اشیاء به سرقت رفته را به مردم اصفهان و ارمنه ایران تبریک گفته‌اند.

بازگشت نقاشی‌ها و برگ‌های پاره‌شده دست‌نوشته‌ها به موزه واقعا نیز جای تبریک دارد. اما در این باره پرسش‌هایی مهمی وجود دارد که هنوز پاسخ داده نشده‌اند. این نقاشی‌ها چه‌طور سر از لندن در آوردند و چه‌طور بازگردانده شدند. سارقان چه کسانی بودند و مسؤلان کجا کوتاهی کرده بودند.

در این باره اطلاعیه داد، در حالی که از مدت‌ها پیش درباره این سرقت به آن‌ها اطلاع داده بودند. در آن زمان گفتند که چون افشای جزئیات سرقت می‌توانست به پی‌گیری حقوقی موضوع و یافتن مجرمین لطمه بزند شورای خلیفه‌گری خواسته کار را در سکوت و با پنهان‌کاری دنبال کند و بعد از به سرانجام رسیدن تحقیقات، جزئیات را اعلام کند. حالا ظاهراً ماجرا روشن شده است، اما باز هم با اطلاعیه‌ای روبه‌رو هستیم که درباره آن چه اتفاق افتاده است چیزی نمی‌گوید.

مهاجرت اقلیت‌های دینی و خطر نابودی گوناگونی فرهنگی

روبرت صافاریان

جدیدی نبود. پنج سال پیش تر و به سفارش یک مجله عامه‌پسند به نام نسیم برای اولین شماره‌اش نوشته شده بود. مطلبی کاملاً سفارشی که مع‌هذا ظاهراً چون از دل برآمده بود، بر دل‌ها نشست. آیا در این پنج سال چیزی عوض نشده است؟ چرا، خیلی چیزها. خانم اولین کسی بود که اعتراض کرد به کهنه شدن اطلاعاتی که در آن نوشته بود. گفت «تو کی درخت کاج می‌گیری می‌آری خونه؟ ما که الان چند ساله یکی از این کاج‌های

پایان نوشته گذاشتند عالی بود. بازتاب علاقه‌ای به گمانم حقیقی، به همزیستی فرهنگ‌ها. زیبایی حضور فرهنگ‌های گوناگون در کنار هم. همان گفت‌وگوی تمدن‌ها اما به شیوه‌ای خودمانی‌تر، ملموس‌تر و واقعی‌تر. نه با تعارف و تشریفات و یا خدای ناکرده ادب رباکارانه. و این همان چیزی است که حالا می‌خواهم چند کلمه‌ای درباره‌اش بنویسم. با یک اعتراف شروع کنم. آن نوشته، نوشته

استقبال از یادداشتی که سال گذشته به مناسبت ایام کریسمس و سال نو میلادی نوشته بودم به نام «دوست ارمنی دارید؟ کریسمس را به او تبریک نگویند»، برایم حیرت‌انگیز بود و از شما چه پنهان، حساسی خوشحالم کرد. این خوشحالی دو وجه داشت. یکی خوشحالی کسی بود که چیزی نوشته و کارش را می‌خوانند و تعریف می‌کنند که امری طبیعی است. اما این خوشحالی وجه دیگری هم داشت. کامنت‌هایی که خواننده‌های مطلب در

مصنوعی گرفته‌ایم. برای عطرش از اسپری‌هایی که بوی عطر کاج می‌دهند استفاده می‌کنیم». واقعیتش هم اینه که دیگر بساط کاج‌های طبیعی تقریباً دیگر برچیده شده، مشکل تراز کردن درخت هم همین طور. حالا دیگر ماجرای «کج» و «کاج» هم دیگر اتفاق نمی‌افتد. نه این که زبان ارمنی عوض شده و صدای آ به آن اضافه شده باشد، اما ارامنه ایران یاد گرفته‌اند آ را تلفظ کنند و دیگر مشکلی از این بابت نیست. ارامنه ایران البته همچنان لهجه ارمنی‌شان را

رفته است؛ پسر بزرگم. و تلخ‌تر این که وقتی به دوستان قدیمی می‌روم و می‌گویم «مارتیک رفت آمریکا». پاسخ این است که «چه خوب، شما انشاءاله کی می‌رید؟» می‌گویند «خوش به حال تان (یعنی خوش به حال اقلیت‌ها) که راحت می‌تونید برید. کاش ما هم می‌تونستیم بچه‌هامونو بفرستیم. این جا آینده‌ای ندارند». این ماجرای رفتن یا ماندن ماجرای غربی است. دلیل برای رفتن آن قدر زیاد است که

نمی‌توان کسی را سرزنش کرد بابت این که دوست دارد بکند و برود. در ثانی یکی از مواد حقوق بشر این است که هر آدمی حق دارد محل زندگی خودش را آزادانه انتخاب کند. بنابراین هیچ گناهی متوجه کسانی که می‌روند نیست. اما کسی که می‌رود یک جای خالی، یک حفره به جا می‌گذارد که هرگز پر نمی‌شود. یک غم جبران نشدنی از فقدان که حتی با وجود این که می‌دانی او هست و زندگی‌اش را می‌کند، باز زخمی است که ترمیم پیدا نمی‌کند. این شکل کلی ماجراست. اما در مورد خالی شدن ایران از ارمنی‌ها، آشوری‌ها، کلیسی‌ها و... چیز دیگری هم هست که از بین می‌رود. شاید یک چیز مهم‌تر؛ و آن جامعه‌ای با گوناگونی فرهنگی است که از بین می‌رود و به سمت یکدستی میل می‌کند.

همه نیروهای راست اعم از نئوفاشیست‌ها و نئونازیست‌های اروپایی تا سارکوزی و برلوسکونی و جناح راست حکومت آمریکا خواهان یکدستی فرهنگی هستند. از حضور فرهنگ‌های دیگر، آمیزش فرهنگ‌ها و همزیستی فرهنگ‌ها، احساس خطر می‌کنند. احساس می‌کنند هویت اصیل‌شان دارد از میان می‌رود. این بیش از همه به صورت نگرانی از حضور مسلمانان در کشورشان و مسأله محدودیت مهاجرت و غیره خود را نشان می‌دهد، که شکل دیگر خلاص شدن از دست ناخالصی‌هاست. شاید کسانی فکر می‌کنند: «بگذار ارامنه و اقلیت‌های دیگر بروند. جامعه اسلامی یکدست‌تری خواهیم داشت». البته حکومت ایران نیست که مهاجرت ارامنه و دیگر اقلیت‌ها را سازمان می‌دهد، اما احساس من

این است که شاید کسانی ته دل‌شان راضی‌اند از خلاص شدن از دست این جماعتی که حقوق‌شان و مسائل‌شان می‌تواند همیشه بهانه‌ای باشد برای فشار خارجی، همان طور که نگران‌اند از آثار «مخرب» حضور فرهنگی این جماعت. در واقع مهاجرت را سازمانی یهودی به نام هایاس سازمان می‌داد که از ایالات متحده برای این کار بودجه می‌گرفت. آماری وجود ندارد، ولی در یک دهه گذشته احتمالاً سالانه چهار پنج‌هزار نفر از ارامنه ایران را ترک کرده‌اند و اگر ماجرا با همین شتاب ادامه پیدا کند بعد ده دوازده سال تنها چند هزار نفر ارمنی در ایران خواهیم داشت و یکی از اقلیت‌هایی قومی و دینی که نقش مهمی در تاریخ یک صد سال اخیر کشور داشته از میان می‌رود. از سوی دیگر ارمنستان نیز از دیرباز ارتباط تمدنی و فرهنگی با ایران داشته. ناگفته نماند که فعلاً هایاس برنامه مهاجرت اقلیت‌ها از ایران را متوقف کرده، چون بودجه‌اش از سوی دولت آمریکا قطع شده است. ولی تجربه دو دهه اخیر نشان می‌دهد که مسیرهای دیگری جایگزین خواهد شد.

آیا می‌توان جلوی این روند را گرفت؟ آیا اصلاً باید جلوی این روند را گرفت؟ گمان نمی‌کنم بتوان کار زیادی کرد یا اصلاً باید کاری کرد. اما چیزی که واقعاً غریب است بی‌تفاوتی و سکوت عجیب جامعه ایرانی است در قبال این رویداد. می‌گویم جامعه ایرانی و نه حکومت. در این سال‌هایی که مهاجرت بیداد می‌کند و هر روزنامه‌نگار و روشنفکر ایرانی حتماً دوستانی داشته که یا خودشان یا خانواده‌شان رفته‌اند، هیچ مطلب و گزارشی درباره این پدیده منتشر نشده است. این را که به بعضی از دوستانم می‌گویم جواب می‌دهند که طبیعی است چون خودشان هم اگر بتوانند می‌روند. شاید. اما بالاخره روزنامه‌نگاری گفته‌اند، روشنفکری گفته‌اند. روشنفکر مسأله را تنها از دید شخصی خودش نگاه نمی‌کند بلکه در یک نگاه کلان می‌بیند که فلان رویداد چه بی‌آمدهای اجتماعی و چه دلایلی دارد. اصولاً یکی از ملاک‌های واقعی و جدی بودن مطبوعات این است که رویدادهای زندگی واقعی چه اندازه در آن منعکس می‌شوند. این آن پدیده تلخی است که همش زیاد آسان نیست. من معتقد نیستم که اهمیت مسأله مهاجرت اقلیت‌های دینی از ایران، به اندازه نسبت جمعیت این اقلیت‌ها به کل جمعیت کشور است. آن چه در این جا اتفاق می‌افتد، همان طور که گفتم، نابودی گوناگونی فرهنگی است و میل به جامعه‌ای یکدست که ابدأ مطلوب نیست.

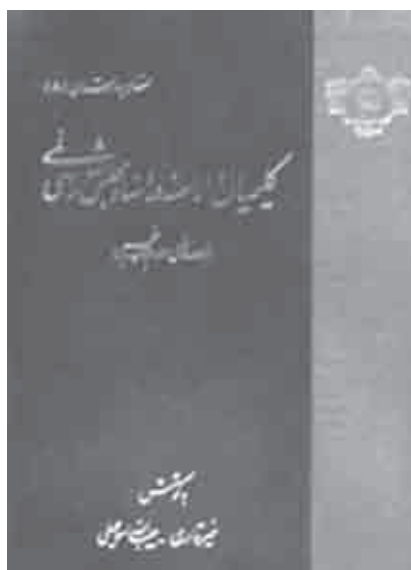
دارند، هرچند خفیف‌تر و پنهان‌تر. و جالب این که نه تنها فارسی را به لهجه ارمنی حرف می‌زنند، بلکه ارمنی را هم به لهجه فارسی حرف می‌زنند. این را ارمنستانی‌ها یا ارامنه سایر کشورها می‌فهمند. و باز جالب‌تر این که ارامنه‌ی تبریز و ارومیه و... ارمنی را به لهجه ترکی حرف می‌زنند. این یک تغییر است. اما تغییر مهم‌تر این که ارامنه دارند می‌روند. به شدت و به سرعت. و نه تنها ارامنه، همه اقلیت‌ها. از خانواده چهارنفره ما هم در این چهار سال یکی

زندگی اجتماعی و اقتصادی اقلیت‌ها در اوائل سده چهاردهم هجری شمسی

نگاهی به کتاب کلیمیان و ارامنه در اسناد مجلس شورای ملی (دوره‌های دوم تا پنجم)

آناهید خزیر

گردآوری و تدوین: حبیب اسماعیلی
و منیر قادری
ناشر: مرکز پژوهش کتابخانه و
موزه و اسناد مجلس شورای اسلامی
از مجموعه «اسناد بهارستان»
سال انتشار: ۱۳۹۰
شمارگان: ۱۰۰۰ نسخه
قیمت: ۱۱۰۰۰ تومان

با مجلس مکاتباتی انجام داده‌اند. استعلام مجلس از وزارت مالیه و پاسخ وزارت خانه مذکور، بخشی دیگر از اسناد است.

پرونده چهارم، درباره ادعای نادرست یکی از کلیمیان ایوانکی است که مدعی شده بود حکومت نظامی او را مجبور ساخته که با خود نشان یهودی بودن همراه داشته باشد، اما تحقیقات محلی و نامه‌نگاری با مجلس، نادرستی ادعای او را ثابت می‌کند.

پرونده پنجم که مربوط به چهارمین دوره مجلس شورای ملی است، تقاضای حکیم نصر کلیمی برای بازپس‌گیری املاک خود در یکی از توابع بروجرد است که شخصی به نام حسین خان بیرانوند آن را به زور تصاحب کرده بوده. پرونده ششم نیز مربوط به اختلافات کلیمیان همدان و نامه‌نگاری آن‌ها با مجلس است. موضوع پرونده که شامل ۱۰ برگ سند است، معرف گوشه‌هایی از زندگی و مسایل آن روز جامعه کلیمیان است.

پرونده هفتم که گردآورندگان، آن را از طولانی‌ترین پرونده‌های مجلس می‌دانند و ۲۸ برگ سند از آن در کتاب یاد شده آورده شده است، از تیرماه ۱۳۰۰ تا اردیبهشت ۱۳۰۳ به

است، یا مرتبط با موضوع نبوده، یا تکراری به شمار می‌آمده‌اند.

اسناد کلیمیان ایران در فاصله سال‌های ۱۳۲۹ تا ۱۳۰۴ خورشیدی:

در بخش نخست کتاب، اسناد مربوط به کلیمیان آورده شده است. این اسناد شامل پرونده‌هایی است که هر کدام روشنگر گوشه‌ای از زندگی و مناسبات اجتماعی کلیمیان در آن برهه‌های تاریخی است. نخست پرونده تجار کلیمی اردبیل، که مربوط به دوره دوم مجلس و شامل ۱۳ برگ است، دیده می‌شود. سندهای مذکور درباره تجارت تریاک در آذربایجان و شکایت تجار کلیمی از گمرگ و نامه‌نگاری‌های آن‌ها با مجلس و وزارت مالیه است.

پرونده دوم، یک دعوی ارثی در کرمانشاهان است که به شکایت وراث از یکی از وارثان مربوط می‌شود و دربردارنده ۱۵ برگ سند است. پرونده کلیمیان کهنه‌شهر سلماس، با این موضوع پیوند دارد که خانوارهای کهنه‌شهر سلماس خواستار تخفیف در پرداخت مالیات شده‌اند و به این سبب

کتاب کلیمیان و ارامنه در اسناد مجلس شورای ملی (دوره‌های دوم تا پنجم) که اسناد موجود در بایگانی مجلس شورای اسلامی را شامل می‌شود، توسط حبیب‌اله اسماعیلی و زنده‌یاد منیر قادری گردآوری شده است.

اسناد کلیمیان و ارامنه شامل رویدادهای روزمره چون معامله‌های ملکی، مرادده‌های تجاری، مسأله‌های مالیاتی یا پرونده‌های قضایی و اداری است. اسماعیلی در مقدمه‌ی جامع کتاب، ضمن تأکید بر اهمیت و ارزش اسناد در پژوهش‌های تاریخی، ارزش خاص سندهای کتاب یاد شده را در شناخت چگونگی مناسبات گروه‌های اجتماعی کلیمیان و ارمنیان با دیگر گروه‌های اجتماعی، به ویژه مسلمانان می‌داند.

اسناد گردآوری شده در قالب ۳۲ پرونده، و از میان ۱۹۰۰ برگ سند مرتبط با کلیمیان و ارمنیان گزینش شده است که از بایگانی کمیسیون عرایض دوره‌های دوم تا پنجم مجلس شورای ملی اخذ شده. این پرونده‌ها شامل ۳۳۱ سند است که ۲۲۵ برگ آن (در ۱۹ پرونده) مربوط به کلیمیان و ۱۰۶ برگ (در ۱۳ پرونده) در ارتباط با ارمنیان است. سایر اسنادی که در این کتاب نیامده

طول می‌انجامد و شامل شکایت شالوم کلیمی نهایندی است. بر اساس شکایت او، رئیس نظمیۀ نهایندی، اموالی را که از حجره‌ی او به سرعت رفته بود، با وجود دستگیری سارق، بازپس نداده است. دادخواهی مکرر شالوم، نمایانگر گوشه‌ای دیگر از برخورد مردم با حکام محلی است.

به همین گونه در پرونده عطار کلیمی همدان، به شکایت طبقه صنفی عطاران برمی‌خوریم که از رئیس گمرک و بازداشت یک نفر از کلیمیان، شکایت کرده‌اند و نیز در باب مالیات الوان جوهری، تقاضاهایی داشته‌اند. درخواست مجلس از وزارت مالیه و پاسخ وزارت خانه مذکور، در کنار اسناد پرونده‌ها آورده شده است. در پرونده نهم نیز که بر سر یک ارثیه‌ی بازمانده است، پای وزارت عدلیه به میان کشیده می‌شود و آن‌ها به «صلحیه بارفروش» دستور می‌دهند که مطابق قوانین مذهبی کلیمیان رفتار کنند.

در دوره چهارم مجلس شورای ملی (۱۳۰۰ خورشیدی)، ماجرای قتل سه تاجر کلیمی در گیلان و غارت اموال آن‌ها توسط قاتلان، روی می‌دهد. عریضه کلیمیان منطقه و تقاضای رسیدگی به پرونده، و اقدامات مجلس و وزارت داخله، در این اسناد آمده است.

پرونده یازدهم نیز پیگیری‌های مجلس برای رسیدگی به چند عریضه‌ای است که کلیمیان گروس نوشته‌اند. این عریضه‌ها شامل تقاضای کاهش مالیات کلیمیان گروس، مطالبه پولی که وراث حاضر به پرداخت آن نشده‌اند، و نیز بازداشت یکی از کلیمیان است که توسط حکومت محلی صورت گرفته بود.

پرونده‌های دیگری که اسناد آن‌ها در این کتاب آورده شده عبارت‌اند از دادخواهی و نظلم یکی از کلیمیان به مجلس چهارم (پرونده دوازدهم)، شکایت از حاکم خمین (پرونده سیزدهم)؛ ضبط اشیاء عتیقه‌ی دو تن از کلیمیان توسط وزارت معارف و ماجرای آن (پرونده چهاردهم)، تقاضای کلیمیان برای صدور تذکره جهت تجارت و نیز مهاجرت (پرونده پانزدهم)، شکایت اصناف همدان از کلیمیان مبنی بر باز کردن مغازه‌های خود در روز جمعه (پرونده شانزدهم)، دعوی دباغ‌های کلیمی و ارمنی و مسایل مربوط به آن (پرونده هفدهم).

پرونده هجدهم، که خود موضوعی جالب توجه دارد، تقاضای مسیو حبیب، نماینده کلیمیان، از مجلس و درخواست او برای کمک به مدارس کلیمی از محل عایدی معارف تجار است. مجلس پاسخ می‌دهد که درآمد حاصله به وزارت مالیه تحویل داده می‌شود و در اختیار وزارت معارف

نیست تا بتواند به مدارس کمک کند. پرونده آخر (نوزدهم) نیز تقاضای کلیمیان شهرهای مختلف برای تخفیف در پرداخت مالیات است.

اسناد ارمنیان ایران در فاصله سال‌های ۱۲۸۹ تا ۱۳۰۴ خورشیدی:

بخش دیگری از اسناد گردآوری شده، با زندگی اجتماعی و اقتصادی ارمنیان ایران در میانه سال‌های ۱۲۸۹ تا ۱۳۰۴ خورشیدی ارتباط می‌یابد و شامل سیزده پرونده است. پرونده نخست، در بردارنده‌ی رسیدگی مجلس به شکایت ارمنیان عراق (اراک) است. پرونده دوم، شکایت ارمنیان آذربایجان و گیلان از حکام محلی است. پرونده سوم شکایت «جهانس» ارمنی به مجلس است، مبنی بر ضبط اشیاء عتیقه‌ای که از زمین و ملک خود استخراج کرده و خواستار بازپس‌گیری آن‌هاست. پاسخ وزارت معارف، که از دید تاریخی‌چرخه‌ی کاوش‌های باستان‌شناسی ایران نیز شایان توجه است، چنین است که حفاری و استخراج اشیاء، غیرقانونی انجام شده و حکم قاچاق دارد. در ضمن، لزوم وضع یک قانون از سوی مجلس برای اشیاء مکشوفه عتیقه، گوشزد می‌شود.

پرونده چهارم شامل شکایت یکی از ارمنیان از یکی از تبعه روس در موضوع خرید کتیرا است. ماجرای دادخواهی «طاطاوس» از خلیفه‌گری ارمنیان جلفا، در پرونده پنجم بازتاب یافته است. در پرونده‌ای دیگر، موضوع یک دعوی ارثی و اعتراض یکی از ارمنیان به حکم خلیفه‌گری ارمنیان به میان می‌آید.

پرونده هفتم در مورد تسویه حساب رئیس کل گمرک سابق، مرنارد پلژیکی، است. در پرونده «قنبر قارصی» نیز از آوارگی اهالی قارص توسط عثمانی‌ها آگاه می‌شویم. در پرونده نهم مادام بازیل (مدرس طب در دارالفنون) پس از درگذشت همسرش طی عریضه‌ای تقاضا می‌کند که حقوق همسر درگذشته‌اش برای خانواده‌اش منظور شود.

پرونده مهاجرین سلماس و ارومیه و تقاضای آن‌ها برای بازگشت به وطن، پرونده تجار مسیحی نیشابور مبنی بر شکایت آن‌ها از سیف‌الملوک و زندانی شدن یکی از ارمنیان، عریضه «واسکان تریوگاسف» کنسول از یکی از تاجران ارمنی، پرونده درگیری یکی از صاحب‌منصبان قزاق ارمنی به نام «کریش» با شاهزاده حسن علی میرزا و اعتراض علمای سیزوار به اقدامات کریش، در پرونده‌های ۱۰ تا ۱۳ آمده است.

تنظیم اسناد در قالب پرونده‌های مشخص و دقیق، از جمله ویژگی‌های کتاب است که خواننده

را با مجموعه‌ای از اطلاعات تجمیع شده درباره یک موضوع مواجه می‌کند. همچنین مؤلفان در شیوه‌ای کاملاً دقیق و کمتر کار شده در کتاب‌های مشابه، خود را ملزم دانسته‌اند که شماره سطر اسناد استنساخ شده را با دقت بیاورند. این ویژگی باعث شده است کتاب از دقت بالایی در استنساخ برخوردار باشد و آخر این که فهرست اسناد در ابتدای هر پرونده، اطلاعات روشنی از محتوای اسناد در اختیار پژوهشگر می‌گذارد.

حبیب‌اله اسماعیلی در مقدمه کتاب، ضمن برشمردن اهمیت اسناد در تحقیقات تاریخی، به موضوع پرونده‌ها و اسناد گردآوری شده اشاره می‌کند و در پایان نیز یاد زنده‌یاد منیر قادری - همکار او در گردآوری اسناد - را که در روزهای پایانی اسفندماه ۱۳۸۹ درگذشت، گرامی می‌دارد و انتشار کتاب را یادگار همت بلند و پشتکار سترگ او می‌نامد.

بازخوانی دقیق اسناد، چاپ جدول‌هایی شامل: شماره سند، تاریخ سند، شماره بازبینی سند و توضیحات، در آغاز هر پرونده، آوردن توضیحات لازم در پاورقی صفحات، نمایه‌های متعدد و کارآمد و چاپ تصاویر شماری از اسناد، از مزایای کتاب به شمار می‌آید. در آغاز نیز یادداشتی کوتاه در معرفی کتاب و کوشش فراهم‌آورندگان آن، به قلم رسول جعفریان، ریاست کتاب‌خانه و موزه و مرکز اسناد مجلس شورای اسلامی، چاپ شده است. جعفریان بر مقدمه عالمانه کتاب و دقت در بازخوانی اسناد، تأکید کرده است.

کتاب کلیمیان و ارمنیان در اسناد مجلس شورای ملی (دوره‌های دوم تا پنجم) به کوشش حبیب‌اله اسماعیلی و منیر قادری، در سال جاری از سوی مرکز پژوهش کتاب‌خانه و موزه و اسناد مجلس شورای اسلامی چاپ و نشر شده است. این اثر که هشتمین کتاب از مجموعه «اسناد بهارستان» این ناشر است، با شمارگان ۱۰۰۰ نسخه و به بهای ۱۱ هزار تومان عرضه شده است.

منبع: خبرگزاری کتاب ایران (ابینا)

هنر معاصر ارمنستان:

مارتیروس ساریان

۲۸ فوریه ۱۸۸۰-۵ مه ۱۹۷۲

مارتیروس ساریان در يك خانواده‌ی ارمنی در نور نخجوان (که امروز قسمتی از شهر روستوف در ساحل رودخانه دُن روسیه است) به دنیا آمد. در ۱۸۹۵ در سن پانزده سالگی دوره مدرسه نخجوان را تمام کرد و از ۱۸۹۷ تا ۱۹۰۴ در مدرسه‌ی هنرهای مسکو درس خواند و در کارگاه‌های ولنتین سروف و کنستانتین کورووین شرکت کرد، و عمیقاً تحت تأثیر کار پل گوگن و هنری ماتیس بود. او نمایشگاه‌های متعددی از کارهایش برگزار کرد و همین‌طور هم نمایشگاهی در نمایشگاه رز آبی مسکو داشت. او ابتدا ارمنستان را دید، بعد بخشی از امپراتوری روسیه. لری، شیراک، اجمیدازین، هاقپات، ساناهین، ایروان و سوان را در ۱۹۰۱ دید. در اولین منظره‌هایی که کشید ارمنستان را تصویر کرد؛ در نقاشی‌هایش با نام‌های ماکراوانک ۱۹۰۲، آراگاتز ۱۹۰۲، بوفالو سوان ۱۹۰۳، بعد از ظهر در باغ ۱۹۰۳، در دهکده‌ی ارمنی ۱۹۰۳، و... که همه در نشریات مسکو بسیار تحسین شدند. از ۱۹۱۰ تا ۱۹۱۳ سفرهایی به ترکیه و مصر و ایران داشت. در ۱۹۱۵ به اجمیدازین رفت تا به پناهنده‌هایی که از قتل‌عام امپراتوری عثمانی فرار کرده بودند کمک کند. ۱۹۱۶ به تفلیس رفت؛ جایی که با لوسیک آقایان ازدواج کرد و همان‌جا هم بود که کمک کرد انجمن هنرمندان ارمنی تشکیل شود. بعد از آن که بلشویک‌ها قدرت را تصرف کردند با خانواده‌اش برای زندگی به روسیه، و بعد از آن در ۱۹۲۱ به ارمنستان رفت. بیشتر آثارش تصویرگر مناظر ارمنستان بود. او طراحی لباس ارتش ارمنستان و پرده‌ی اولین تأثیر دولتی ارمنستان را هم انجام داده است. از ۱۹۲۶ تا ۱۹۲۸ در پاریس زندگی و کار می‌کرد، اما بیشتر آثار این دوره‌اش در آتش‌سوزی کشتی‌ای که با آن به جمهوری شوروی برمی‌گشت از بین رفت.

در سال‌های سخت دهه‌ی ۱۹۳۰ بیشتر وقتش را برای کشیدن منظره و پرتره گذاشت، به عنوان نماینده در شورای عالی اتحاد جماهیر شوروی انتخاب شد و سه بار جایزه‌ی لنین و جایزه‌ها و مدال‌های دیگر را گرفت. او در ۱۹۷۴ عضو آکادمی هنر اتحاد جماهیر شوروی و آکادمی علوم ارمنی بود.

ساریان در ۵ ماه مه ۱۹۷۲ در ایروان درگذشت. خانه‌ی او در ایروان امروز موزه‌ی آثار اوست. او در معبدی نزدیک کومیتاس واردایت به خاک سپرده شد.

گفته‌هایی از مارتیروس ساریان:

گندم در خاک متورم می‌شود، جوانه رشد می‌کند و با گذشت زمان، گل‌ها. و سپس حامل میوه‌ای جدید می‌شود، پس نمی‌میرد. ما مثل گندم هستیم، ما نمی‌میریم چون با طبیعت یکی هستیم. فهمیدن این، به معنای درک جاودانگی است - ستایش نژاد بشر. و با این اعتقاد همراه است که من عمر خود را زیسته‌ام. زندگی‌ام خزانه‌ای از تجربه‌ام است. زندگی‌ای پر از شورها، اندوه‌ها، لذت‌ها، و پیروزی‌ها.

زندگی يك جزیره است. انسان‌ها از دریا بیرون می‌آیند، جزیره را می‌پیمایند، و به دریا برمی‌گردند. اما این زندگی کوتاه، طولانی و زیباست. در رسیدن به شناخت طبیعت، بشر شگفتی و زیبایی زندگی را تجلیل می‌کند.

موزه‌ی مارتیروس ساریان:

موزه‌ی ساریان يك موزه‌ی دولتی تك‌نفره است که در ۲۹ نوامبر ۱۹۶۷ بنا گذاشته شد. در طول ۳۸ سال فعالیت‌های اصلی آن جمع‌آوری آثار هنری و برگزاری نمایشگاه و نشر بوده است. این موزه نمایشگاه‌های زیادی برپا کرده، و کتاب‌ها و آلبوم‌ها و کاتالوگ‌های متعددی چاپ کرده.

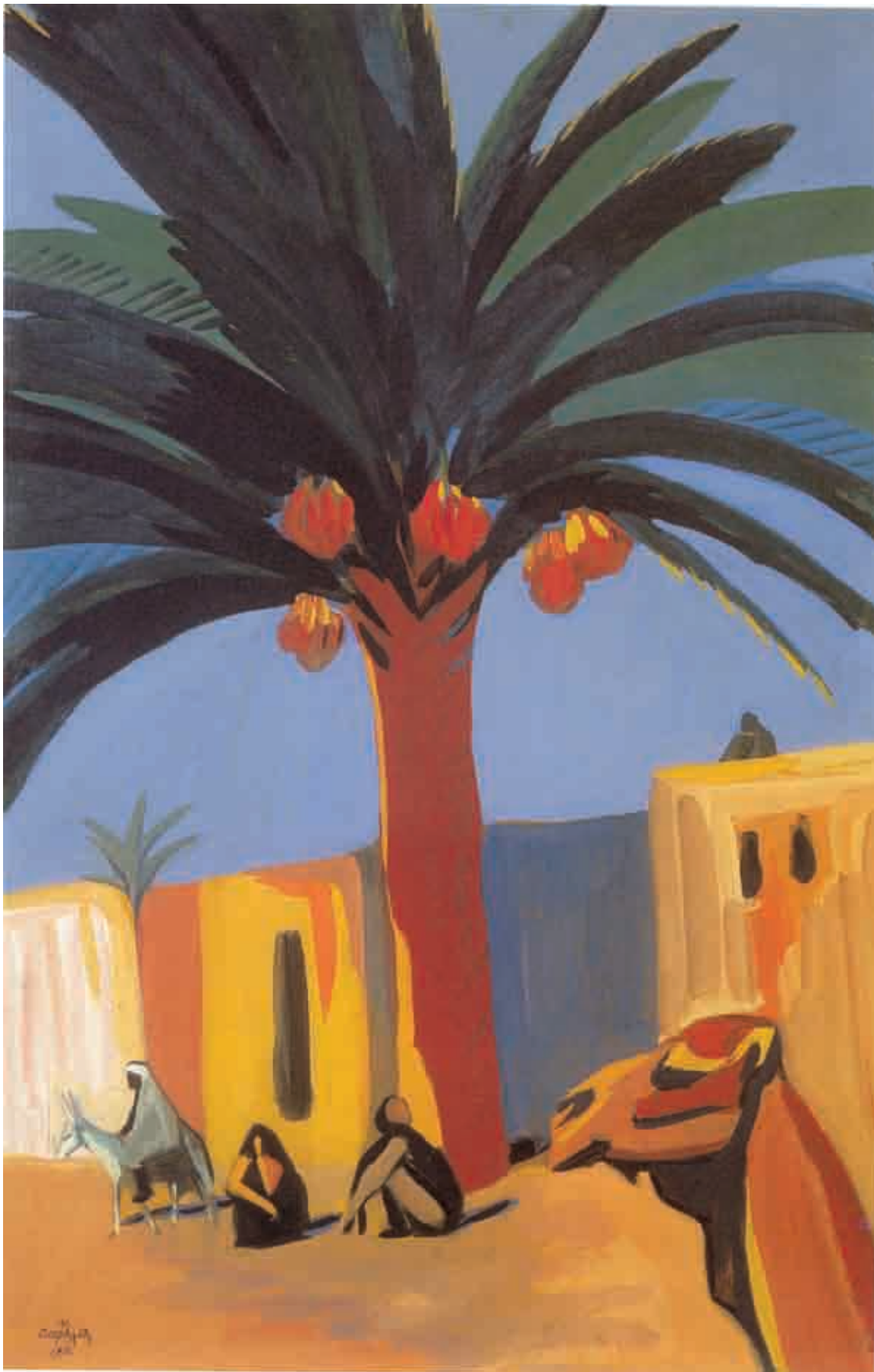
موزه ساریان قصد دارد فعالیت‌های علمی و برپایی نمایشگاه‌ها را گسترش دهد تا به هدف خود برای ایجاد مرکز مطالعات ساریان دست پیدا کند. به این منظور می‌خواهد طبقه‌بندی آرشیو هنرمندان را انجام دهد. کتاب‌خانه‌ی شخصی او فهرست خواهد شد و کنفرانس‌هایی برنامه‌ریزی می‌شود. يك استودیوی هنر در موزه برپا خواهد شد و سخنرانی‌ها و نمایش فیلم‌هایی درباره هنر مدرن برگزار خواهد شد.

تاریخچه‌ی موزه:

در ۱۹۳۲ در ایروان يك خانه با استودیو برای ساریان ساخته شد. او در طول زندگی‌اش صدها ملاقات‌کننده از کشورهای مختلف داشت. تحسین کنندگان هنر او به این‌جا می‌آمدند تا به هنر رنگین و درخشان او ببینند، تاگرمای روح هنرمند را

حس کنند، و در عشق او به زندگی و اشتیاقش به آفتاب و طبیعت سهیم شوند. آشنایی با ساریان به عنوان نماد فرهنگ ملی، درخشان‌ترین تأثیرپذیری از ارمنستان است.

شناخت ساریان پایه و اساس تصمیم ویژه دولت ارمنستان شد، و بر اساس آن در زمان زندگی او در ۱۹۶۷ يك موزه در مجاورت قسمت مسکونی محل زندگی‌اش ساخته شد. مؤلف طرح این بنا، معمار معروف، مارک گریگوریان بود. اولین کسی که بر ساخت موزه نظارت می‌کرد پسر جوان‌تر هنرمند، لازار ساریان آهنگ‌ساز بود اما چون او رئیس هنرستان دولتی هنرهای زیبای ارمنستان هم بود، در سه ماه آخر قبل از افتتاح موزه، ش.گ. خاچاپوریان بر ساخت آن‌جا نظارت می‌کرد. او ۳۸ سال رئیس موزه بود، و پس از آن از سال ۲۰۰۴ روزان ساریان رئیس موزه و سوفی ساریان موزه‌دار بوده است. استودیویی که ساریان چهل سال در آن کار می‌کرد همچنان‌نگیزترین قسمت موزه است. همه‌چیز در آن همان‌طور که استاد به جا گذاشته نگهداری شده است. قسمت مسکونی خانه در برنامه‌ی تور موزه نیست. هر چیز ارزشمندی که معرف هنر ساریان بوده در موزه گذاشته شده است.

پیرامون واژه‌ی مشترک «پات» در زبان‌های ایرانی و ارمنی

با زیرگونه‌های کوتاه و بلند دیگر، که شواهد فراوانی از آن شناخته شده

ادیک مهربان

در گفتار پیش روی، نخستین بار به هم‌ریشگی و مشتقات برآمده از این ریشه، و ابتدایی بودن آن در دو زبان اشاره می‌شود. گفته‌ای که امید بسیار دارم به فراوانی یادگارهای به جا مانده و گسترده‌گی معانی‌اش، نظر هر کارشناس دیرباور و سخت‌گیر را تأمین نماید، و بار دیگر فرهنگ‌دوستان بتوانند این هم‌ریشگی را پایه‌ای برای استحکام بیش‌تر پیوند فرهنگی کنند. در این مجله وزین، نگارنده واژه نخست را در شماره‌های ۸۵ و ۸۶ پیش‌کش کرده است.

اما برای ادراک بیش‌تر و بهتر برای آن دسته از خوانندگان این نوشته که از پیوند زبان‌های ارمنی و ایرانی و اروپایی آگاهی ندارند مقاله را با پیش‌گفتاری کوتاه آغاز می‌کنم. زبان‌شناسی علمی ثابت کرده است که زبان ارمنی، هم از لحاظ دستوری و هم واژه‌های تبیین شده با زبان‌های اروپایی، از شاخه‌های مستقل هند و اروپایی است.

زبان‌های ایرانی نیز از خانواده هند و اروپایی و شاخه‌های تناور و بزرگ هند و اروپایی هستند و بالطبع این دو زبان مورد بحث، در پیوندی دیرین و تباری مشترک‌اند.

در سرتاسر فرهنگ عظیم ریشه‌شناسی زبان ارمنی، به قلم استاد فقید هراچیا آجاریان که در آن هزاران واژه بومی و برگرفته تفسیر شده‌اند. به جرأت می‌توان گفت شمار واژه‌گان هم‌ریشه بین این دو زبان از انگشتان دست بیش‌تر نمی‌شود، و

باید گفت در این کتاب دیواری کشیده شده است که این دو زبان در دو سوی آن جای گرفته‌اند. مقالاتی از این دست، آهنگ آن دارند که از بلندی این دیوار کاسته گردد.

پایت، پاید، پد:

به شکل «پایتی» هم در متون کهن دیده شده است. به معنی

۱-چوب

۲-درخت، دار

۳-چوب اعدام

و به شکل Kakhel Zpayde به معنی آویختن از چوب دیده می‌شود (مقایسه کنید با درخت، در به دارکشیدن از ریشه دار).

از ترکیبات کهن Paytaber: چوب آورنده. Paytat: هیزم شکن.

این ریشه به شکل‌های 'pat', 'ped', 'pd', 'pet', 'Pa' در گویش‌ها و ادبیات ارمنی دیده می‌شود.^۲ این واژه‌ی باستانی تاکنون رایج بوده و تا ۱۴ معنی از آن استخراج شده:

۱- ریشه و تنه‌ی شاخه‌های درخت

۲- هیزم و خار و خاشاک^۳

۳- انواع چوب برای مصارف ساختمانی

۴- پایه و ستون

۵- عصا و چوب‌دستی

۶- وسایل چوبی و دسته‌های چوبی
۷- رایستا و بی‌حرکت (سفت شدن مانند چوب)
۸- بی‌مزه و ناگوار و نارس
۹- بی مغز و کله پوک، نادان. چنان‌چه می‌گویند Payti glukh به معنی چوب‌مغز^۴، ابله، حیران. برای معنی اخیر قیاس کنید با واژه‌ی ایرانی Patakh به معنی ابله، مبهوت و متحیر (برهان قاطع ۳۶۷).

همین واژه‌ی Patakh: کسی که دچار ایست و توقف در رشد (مانند ویژگی بی‌حرکتی و سفتی چوب-نگارنده) شود. (بررسی گویش و واژگان بندر خمیر، عبدالجلیل قتالی، چاپ فخر ایران ۱۳۸۸).

مقایسه شود با واژه‌ی ارمنی Paytanal به معنی مبهوت، شگفت‌زده و بی‌حرکت ماندن. از همین ریشه در گیلکی، Patakur به معنی آدم بی‌عرضه و کودن و خرف است (فرهنگ گیل و دیلم، ص ۵۸۹) و کار احمقانه کردن و نادانی کردن: Piti kar gudan (همان جا، ص ۳۳۱).

واژه‌ی کودن در فارسی نیز از ریشه کود، کوت، کت (چوب) + پسوند ن آمده است. [ریشه یابی از نگارنده]

برای شاهد مورد دوم، در ایرانی داریم Petan: به معنی خار و خاشاک.^۵

باز هم Paytanal: در اثر بیماری دچار بی‌حرکتی و کرختی و بی‌حس شدن و مردن، و در تمامی اعضای بدن کاربرد دارد (فرهنگ آقایان، ج ۲،

ص ۱۵۱۰).

همین ریشه‌ی Pitanal: مردن (آجاریان، ج ۴ ص ۴۷۸).

Patale: کسی که پایش لنگ باشد (در بدخشان افغانستان- فرهنگ گویشی خراسان بزرگ ص ۶۷).

واژه‌ی ارمنی Payt ktrel:

۱- بی‌حرکت ماندن از سرما و شگفتی

۲- زبان‌بند شدن، به لکننت افتادن، مثل: Lezun (فرهنگ آقاییان، ج ۲، ص ۱۵۰۹ و ۱۵۰۳).

در فارسی افغانی داریم Patel: کسی که نمی‌تواند سخن بگوید (فرهنگ گویشی خراسان بزرگ، ص ۶۷، امیرشالچی، نشر مرکز).

مقایسه کنید با اصطلاح «به پته پته افتادن» در ایرانی و پت Pat به معنی لکننت زبان:

گفت با من کسی و شد ساکت

که بدان لکننت زبان را پت

(فرهنگ سمنانی، تألیف پناهی سمنانی، ص ۱۳۶، چاپ تابش ۱۳۳۶).

شواهد ایرانی و ارمنی:

پات و یاد: تخت و اورنگ و سریر را گویند (برهان قاطع، ج ۱، ص ۳۴۵).

پاده: به معنی چوب‌دستی نیز آمده (برهان قاطع، ص ۳۴۹).

پاده: چوب‌دستی، باهوی کردها در فرهنگ‌های

محلی

و در پهلوی: Padak (زیرنویس برهان، ص ۳۶۵ - منطبق با مورد پنجم قید شده در سطور پیشین).

چوب: عصا (افغانستان- فرهنگ گویشی خراسان بزرگ، امیرشالچی، نشر مرکز ص ۱۲۷).

پاده: چوب‌دستی کردها

کسی باید آن‌گه که تو پاده خوری

که آردسوی مرز تو کردباده (سوزنی)

دسته بزرگی از لغات نیز در هر دو زبان با بدل شدن پ به ب و ف و پ، و نیز دال و ت به ژ، و با حفظ معنی چوب در ترکیبات گوناگون هستند که آوردن همه آنان سبب ملال می‌شود و تنها به یکی دو مهم بسنده و سایرین را فهرست‌وار یاد می‌کنیم. بدره: درختی که میوه ندارد (مؤیدالفضلا).

Badron:

۱- صندلی چوبی، نیمکت، تخت

۲- نهال و شاخک (آقاییان، ص ۱۵۰) و لغات هم‌ریشه: بادپره: تراشه چوب و بادپره، بادفره، بادفرنگ، بادریسه، بادریه و بدیسه و ده‌ها مورد دیگر... (برهان قاطع، ص ۲۰۵ تا ۲۱۲).

Padagi: چوب‌دستی، چماق (واژه‌نامه سیستانی، ایرج افشار ص ۴۲، انتشارات بنیاد نیشابور ۱۳۶۵).

Pataki: سایه‌بانی بافته شده از چوب نخل برای استفاده در جلو منزل (بررسی گویش بندر خمیر، سید عبدالجلیل قتالی، ص ۱۱۲).

Patek zan: تخته‌های باریک و نازک که به سقف

اتاق می‌کوبند و... (فرهنگ گویش ساری، گیتی شکری ص ۲۸۷، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی).

بادپره: تراشه چوب را گویند که وقت تراشیدن بریزد (برهان، ج ۱، ص ۲۰۸).

بدره: درختی که میوه ندارد (مؤیدالفضلا)

Badron:

۱- صندلی چوبی، نیمکت، تخت

۲- نهال و شاخک (فرهنگ آقاییان، ص ۱۵۰).

بادپره:

۱- چوبی که سر آن از دیوار عمارت بیرون باشد

۲- چوبی که دو سر آن در دیوار عمارت نصب باشد

۳- چوبکی باشد که طفلان ریسمان بر آن پیچند و از دست گذارند تا در زمین گردان شود (ص ۲۰۷ برهان، رجوع کنید به بادریسه و بادریه و بدیسه در برهان قاطع).

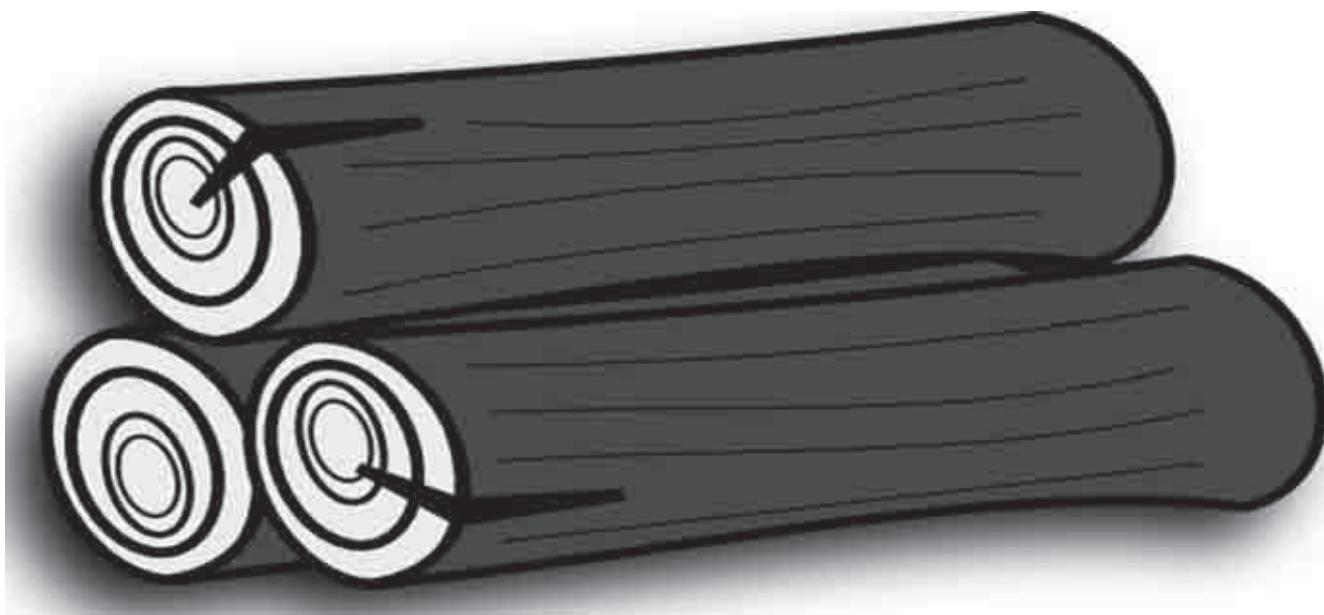
بادپره: چوبی که به جهت استحکام بر پشت دیوار شکسته بزنند تا نیفتد. در لغت‌نامه به شکل پازیر هم آمده. (برهان، ص ۳۴۹).

پاده: نوعی از درخت بید و تاک انگور بود و کنایه از بی‌سواد باشد (برهان، ص ۴۳۴).

پاده: درختی مانند صنوبر که بار ندارد (واژه‌نامه سیستانی، ص ۴۲).

هم ریگ و گز بود و چوب پده

جهان چو سیه دیگ تازی شده (فردوسی)

:Pade

۱- دویایه دوطرف چرخ چاه
۲- پایه چرخ پنبه ریزی (فرهنگ کرمانی، ص ۲۷، انتشارات فرهنگ ایران زمین، منوچهر ستوده ۱۳۳۵).

پاده: همین مفهوم (فرهنگ بهدینان، ص ۲۶ جمشید سروش سروشیان، دانشگاه تهران).

به صورت‌های پد، درخت و پد Pod: چوب پوسیده و آتش‌گیره، و Boda و Pode (بی‌گمان بته و بوته) به معنی خار و خاشاک و علف‌هایی که آتش‌گیر هستند از همین ریشه است که هنوز در زبان‌های ایرانی کاربرد دارد. چنانچه Beda و Bedo و Bedavard بوته‌هایی هستند خاردار و بلند که دارای گل‌های زرد و سفید هستند (فرهنگ گویش و واژگان بندرخمیر، ص ۹۹).

بته: بوته و نهال و نوعی نقش و نگار روی پارچه: (همان‌جا، ص ۹۸).

مقایسه شود با ارمنی از ریشه چوب Varrelapayd به معنی بته و هیزم.

پده PODE: چوب پوسیده و آتش‌گیره (برهان، ص ۳۷۳).

عطات باد چو باران دل موافق خوید
نهیبت آتش و جان مخالفان پده باد (شهید بلخی)

نیز واژه‌ی بد در فرهنگ‌ها آمده و آتش‌گیره (خارو خاشاک و چوب) را گویند (برهان، ص ۲۴۲ و ۳۷۲ و ۳۷۳).

و نیز بدیل: (بی‌گمان از صورت گمشده Patil): وسیله‌ای بافته شده از برگ درخت خرما که به عنوان سینی از آن استفاده می‌کنند (فرهنگ بندرخمیر، ص ۹۶).

پود: به تازی به معنی خف (علف خشک، آتش‌گیره)

منجیک گوید:

گر فکنم گرم دل خویش بگوگرد

بی‌بود زگوگرد زبانه زند آتش

Podpud: همان معنی (برهان، ص ۳۷۲)

قیاس کنید با واژه‌های ارمنی زیر از ریشه‌ی pt و put (بارتولمه، ۹۰۹):

Ptuk: پوسیده، هرچیز پوسیده (با حفظ معنی نخستین، نهال و شاخه درخت در ادبیات کهن از قرن ۵ میلادی. آجاریان، ج ۴، ص ۱۱۱).

و ptrak: چوب پوسیده
و Ptir: تپاله و سرگین خر و قاطر و اسب و غیره برای مصارف سوخت (فرهنگ آقایان، ج ۲، ص ۱۵۱۹).

در گویش قره‌باغی ارمنیان به چوب پوسیده و پوج، Ptir می‌گویند و نیز به معنی سرگین و

تپاله خشک برای سوزاندن نیز هست (فرهنگ آجاریان، ص ۵۰۰- در تاریخ ارمنیان جلد ۱۰، از قرن پانزدهم ص ۱۲۸ چاپ ۱۹۱۲ نقلیس).

Putak در زبان پهلوی: گنده، متعفن

در اوستا: Puiti (بارتلمه، ۹۰۹)

در زبان اُستی: Puyati

اگر چه به ویژه در این دو زبان مواد سوختنی و آتش‌گیر اساساً شامل چوب و تراشه‌های آن و هر چیز پوسیده و فرسوده و سست هستند و از دیر باز تا کنون مفهوم دارد و اگر چه پت و پد و pet در هر دو زبان با معنی ریزه‌های چوب و پشم و موی با مشتقات زیادش، از دیگر کلمات مشترک هستند و این دو نیز همواره به عنوان پتیله/فتیله به کار رفته‌اند و در گویش‌ها نیز این واژگان بیش‌تر با ریشه‌ی pet و pat به یادگار مانده‌اند. مانند Petel در گویش افتری (توابع فیروزکوه) و Pitel در گویش شماخی (ارمنی) و به ویژه شکل ادبی patrug/patruk که آشکارا در حوزه معنایی و موضوع Pat به دو معنی چوب و خار و خاشاک و پشم و پنبه و موهای ریز قرار می‌گیرند. با این وجود در فرهنگ ریشه‌شناسی آجاریان، از قول هنریخ هوبشمان از صورت فرضی Paitraoka دانسته شده که بخش اول Paiti نیز پیشوند بی‌معنی فرض شده و بخش دوم (rug) را نیز با ریشه roka سانسکریت به معنی نور و درخشندگی پیوند می‌دهد و تفسیر می‌کند.

نظر نگارنده در این مقاله آن است که فتیله‌ی امروزی از صورت petela ایرانی آمده است و با بدل شدن پ به ف درست شده، و همین فتیله نیز با تغییر آهنگ، نزدیک به پتیله شده است.

نگارنده آن‌چه را که در فرهنگ آجاریان، ص ۵۰۱، ج ۴ آمده و پتیله ایرانی را از ریشه عربی قتل و قتل عبری و اتیوپیایی Fatala به معنی پیچیدن و گرد شدن با شکل مفعولی (مفتول) یعنی نخ تابیده دانسته، نا استوار می‌داند و با تکیه بر صورت‌های ایرانی و ارمنی و گرجی و کردی مستقل از آن می‌داند، که این خود نیازمند گفتار و نوشتار بلند است.

قطعا کلمه آشنای پایه، شکل امروزی این ریشه و با بدل شدن حرف دال و ت به صدای ی، که در ایرانی بسیار معمول است، درست شده (مانند پتنگام < پیغام > پیام و پات (پهلوی) که شده پای و یا و پتوند از زبان پهلوی، که شده پیوند).

پایی: چوب برای چپر درست کردن (در شرق و غرب گیلان و انزلی).

پایه: ستون (فرهنگ معین، ص ۲۸۰).

لو پایه=لوچو: چوبی که جامه را به وقت شستن بر آن زنند (صحاح الفرس).

مقایسه کنید سه پایه و چهار پایه

پای اوند:

۱- چوبی باشد که از پس در افکنند

۲- چوبی که به وقت شستن جامه را بدو کوبند

همین ریشه با بدل شدن دال و ی به حرف ژ، به پژ تبدیل شده: چوبی باشد زرد که... (برهان، ص ۳۹۹).

سپس پژاوند (پای اوند) چوبی سبتر باشد که از پس در افکنند از جهت محکمی تا کسی نتواند باز کرد (نسخه‌ای از اسدی طوسی) و به شکل پژوند و فزدره هم آمده (برهان قاطع). هنوز هم در گیلکی paya، در خونساری baya به معنی شاخه درخت با اندازه متوسط استفاده می‌شود (سال‌نامه گلپایگان، ص ۱۴۷ در برهان ۳۶۵).

توضیحات:

۱- شواهد ایرانی (با معنی چوب): خرپا، پیل پا، چلیپا

۲- فرهنگ ریشه‌شناسی هراچیا آجاریان، ج ۳، ص ۴۷۸

۳- تکه و ریزه‌های چوب به ویژه برای سوزاندن. Petat: چوبی، تبر
Payta: هیزم شکن

Paytihat: همان معنی (فرهنگ آقایان، ج ۲، ص ۱۵۱۰ و ۱۵۱۷).

۴- فرهنگ آقایان، ج ۲، ص ۱۵۰۹

۵- فرهنگ مردم راور کرمان، علی کرباسی، ص ۲۲، انتشارات بنیاد نیشابور ۱۳۶۵